

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА**

МОДЕРНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ

**Частина I
(XVI – середина XIX ст.)**

Методичні рекомендації

**Умань
Візаві
2024**

*Рекомендовано
Вченою радою Сумського державного
педагогічного університету імені А.С. Макаренка
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(протокол №12 від 19 червня 2024 р.)*

Автор-укладач:

Сокирська В. В., доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Рецензенти:

Моцак С. І., кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Оліцький В. О., кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Модерна історія країн Європи та Америки: методичні рекомендації.
Частина I (XVI – середина XIX ст.). Суми, 2024. 59 с.

Методичні рекомендації призначаються для забезпечення навчання з дисципліни «Модерна історія країн Європи та Америки» на історичних факультетах закладів вищої освіти України. Їх укладено відповідно до освітньо-професійної програми для студентів-істориків, що передбачає вивчення подій соціально-економічного та політичного життя країн Західної Європи та Америки у період Модерну в порядку хронологічної послідовності. Структура видання дозволяє використовувати його як в рамках освітнього процесу, так і самостійної підготовки студентів.

Призначено для викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти України зі спеціальністю «Історія».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.....	7
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	11
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	21
НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЄКТ.....	23
МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	25
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	54
ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ.....	56

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Модерна історія країн Європи та Америки» є фундаментальною дисципліною, яка входить до циклу професійних навчальних курсів і спрямована на підготовку бакалавра до особливостей здійснення професійної діяльності за спеціальністю. Дисципліна знайомить з основними подіями в історії ключових держав Західної Європи та Америки впродовж XVI – початку XX ст., з провідними тенденціями їхнього розвитку і чинниками, що їх обумовили; ставить ці держави у контекст глобальної історії, визначає їхню роль і місце в ній. В основу курсу покладено хронологічний принцип, який у поєднанні з проблемно-країнознавчим викладом дає можливість простежити закономірності історичного процесу й особливості розвитку окремих країн.

Метою навчальної дисципліни «Модерна історія країн Європи та Америки» є формування у студентів уявлення про цивілізаційний фундамент західних та американських суспільств, їх орієнтацію, систему цінностей, пріоритети, структури; розкриття змісту політичних, економічних, суспільних і культурних процесів у провідних державах Західної Європи та Америки в період XVI ст. – 1918 р., їхньої ролі у світовому історичному процесі цього періоду.

Навчальна дисципліна «Модерна історія країн Європи та Америки» входить до переліку обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми (цикл професійної підготовки).

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності**:

ІК 1. Здатність розв'язувати спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі історії та археології або у процесі навчання, здійснювати аналіз історичних явищ і подій, що передбачає застосування теорій та методів історичної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 10. Здатність працювати в команді.

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначених освітньо-професійною програмою **професійних компетентностей**:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 13. Здатність аналізувати події і процеси національної історії у загальноєвропейському та загальносвітовому контекстах.

СК 14. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна спирається на вивчення таких навчальних курсів, як «Історія античності», «Історія середніх віків та раннього нового часу». Знання, отримані в результаті вивчення курсу «Модерна історія країн Європи та Америки» можуть бути використані під час вивчення дисциплін: «Новітня історія України», «Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки». «Історія Центральної та Східної Європи», а також при написанні курсової роботи з історії.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 15. Аналізувати та пояснювати суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Розподіл балів

V семестр

Поточний контроль															Разо	Сум	
ЗМ 1			ЗМ 2		ЗМ 3			ЗМ 4			ЗМ 5						
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13	Т 14	Т 15		100	
Поточний контроль																	
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		60
Контроль самостійної роботи																	
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		15
Екзамен															25		

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, участі у семінарах, виконання тестових завдань та виконання інших видів самостійної роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- у V семестрі:

- **60 балів:** участь у *семінарах* – підготовка аналітичних звітів та доповідей, презентація їх результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю.

- **15 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе тощо;

Результат підсумкового контролю (екзамен) оцінюється максимум

у **25 балів**

Разом – **100 балів**.

Форми контролю знань студента і оцінювання

Контроль за рівнем засвоєння знань студентами здійснюється у таких формах:

- усне експрес-опитування;
- виступ на семінарських заняттях (з повідомленням, доповіддю, рефератом, участь у дискусії);
- хронологічний диктант;
- термінологічний диктант;

- тестування знань студентів з певної теми, змістового модуля чи кількох модулів;
- індивідуальна співбесіда викладача і студента;
- письмова контрольна робота після вивчення матеріалу кількох модулів.

Методи навчання: лекції з використанням сучасних інформаційних технологій; семінарські заняття з використанням в процесі обговорення питань інтерактивних методів.

Методи оцінювання: поточне оцінювання на семінарському занятті; оцінка з ІНДЗ; підсумковий модульний контроль; оцінка за контрольні роботи, колоквиуми.

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями:

БАЛІ	ПОЯСНЕННЯ
4	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень і дипломатичної практики. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
3	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує дипломатичні явища та процеси; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на системному знанні теоретичних положень та окремих прикладах з дипломатичної практики. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
2	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно інтерпретує дипломатичні події та процеси; виконує завдання, однак допускає неточності; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників з «Історії світової дипломатії».

1	Здобувач вищої освіти не готовий до заняття, не відповідає на питання, що винесені на розгляд, з труднощами виконує завдання, допускаючи змістовні помилки, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття.
0	Відсутність на занятті

Критерії оцінювання рівня теоретичної та практичної підготовки студента для підсумкового контролю з дисципліни

Бали	Рівень	Оцінка	Критерії оцінювання
21–25	A	Відмінно	Оцінка виставляється за правильну, ґрунтовну та повну відповідь, самостійне наведення адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, творче висвітлення проблем
16–20	B	Добре	Оцінка виставляється за правильну, але недостатньо розгорнуту та ґрунтовну відповідь, самостійне наведення адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, нетворче висвітлення проблем
11–15	C		Оцінка виставляється за правильну, але недостатньо розгорнуту та ґрунтовну відповідь, наведення з певною допомогою викладача адекватних прикладів до теоретичного матеріалу, нетворче висвітлення проблем
6-10	D	Задовільно	Оцінка виставляється за в основному правильну відповідь, яка проте відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем, помилками у наведенні прикладів до теоретичного матеріалу
1–5	E		Оцінка виставляється за правильну в основному відповідь, яка містить певні не грубі помилки, відзначається порушенням логіки викладу, неаргументованим висвітленням проблем, помилками у наведенні прикладів до теоретичного матеріалу
0	FX	Незадовільно	Оцінка виставляється за неправильну, неповну відповідь, відсутність міцних знань з питань курсу

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка (<https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>).

Перезарахування результатів здійснюється на добровільній основі та передбачає підтвердження того, що здобувач досяг результатів навчання, передбачених освітньою програмою.

Перезарахуванню можуть підлягати результати навчання отримані шляхом неформальної та/або інформальної освіти, що за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як навчальній дисципліні в цілому, так і її окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, які передбачені цією робочою програмою.

Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни «Модерна історія країн Європи та Америки» можуть бути:

- *усний контроль*. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією;

- *письмовий контроль*. Здійснюється за допомогою письмових робіт, які можуть бути короткочасними (15-20 хв.) і протягом усього заняття. Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- *тестовий контроль*. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти

певних знань, умінь.

- *підготовка доповідей, есе, презентацій*. Цей вид контролю передбачає виконання здобувачами вищої освіти різних форм завдань.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпечення довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

Методичне забезпечення: опорні конспекти лекцій; інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗ); нормативні документи; методичні рекомендації; навчально-методичні посібники; підручники; історичні карти; ілюстративні матеріали; першоджерела; література до курсу.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ У XVII – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Модерна історія країн Європи та Америки»

Коріння західної цивілізації. Предмет і завдання курсу нової історії. Виникнення поняття «нова історія». Історичний зміст Нового часу. Дискусія про хронологічні рамки і періодизацію нової історії. Формаційний і цивілізаційний підходи до історії Нового часу. Предмет, методи, принципи і функції вивчення історичного матеріалу. Проблеми періодизації за такими критеріями: зрушення у розвитку продуктивних сил, завершення промислової революції, поява нових галузей промисловості, еволюція сільського господарства, перехід у виробничих відносинах від вільної конкуренції до монополістичних об'єднань; еволюція форм державності, поява на внутрішній арені нових соціальних сил, розвиток демократії; формування колоніальної системи, нова фаза розвитку міжнародних відносин; культурний прогрес як розвиток духовних потенцій особистості і суспільства в цілому.

Основні напрямки історіографії та джерельна база. Основні джерела курсу, узагальнюючі праці, підручники та навчальні посібники до вивчення курсу. Історія країн Європи та Америки в історіографії.

Тема 2. Країни Європи та Америки у XVII–XVIII століттях

Політична карта Європи та міжнародна обстановка на середину XVII століття. Становлення і генезис абсолютних монархій. Специфіка європейських абсолютних монархій.

Стан продуктивних сил економічно розвинених країн Західної Європи. Рівень розвитку продуктивних сил на американському континенті. Колонії європейських країн в Америці.

Історичні передумови процесу модернізації європейського суспільства. Доіндустріальний ріст країн Заходу: фактори, темпи, динаміка. Епоха мануфактурного капіталізму в Європі. Економічне зростання провідних країн Заходу в період промислового перевороту. Соціальні наслідки промислового перевороту. Регіональні особливості формування індустріальної економічної системи.

Епоха Відродження світоглядна революція на порозі Нового часу. Ренесансна західноєвропейська культура. Політична теорія Н. Макіавеллі. Соціальні утопії епохи Відродження. Реформація і Контрреформація: рух за духовне оновлення християнського суспільства. Наукова революція XVII ст. Школа природного права і соціально-політична ідеологія в епоху становлення абсолютизму. Художня культура XVII ст. Епоха Просвітництва. Англійська суспільна думка XVIII ст. Просвітницький рух в Шотландії. Французьке Просвітництво. Американське Просвітництво. Італійське Просвітництво. Просвітницький рух в Іспанії. Німецьке Просвітництво. Наукові відкриття XVIII ст. Художня культура епохи Просвітництва.

Змістовий модуль II

АНГЛІЯ У XVII – XVIII СТ.

Тема 3. Англійська революція XVII століття

Соціально-економічні передумови революції. Промисловість і торгівля. Сільське господарство й аграрні відносини. Зміни у соціальній структурі населення. Формування буржуазії. Нове дворянство.

Пуританізм як ідеологія опозиції феодально-абсолютистському ладу.

Англійський абсолютизм за перших королів із династії Стюартів. «Петиція про права» (1628 р.). Безпарламентське правління Карла I.

Початковий період революції. «Велика ремонстрація».

Перша громадянська війна. Пресвітеріани та індепенденти. О. Кромвель і реформа парламентської армії. Поразки роялістів під Мартон-Муром і Нейзбі. Законодавство Довгого парламенту (1642–1646 рр.). Аграрне питання під час революції. Левелери і Джон Лільберн. Боротьба між армією і парламентом. Армійська конференція у Петні. «Народна угода».

Друга громадянська війна. «Прайдова чистка» парламенту і страта короля. Індепендентська республіка. Придушення левелерського руху. Дигери та Джон

Уінстенлі. Завоювання Ірландії. Приєднання Шотландії до Англії. Навігаційний акт. Англо-голландська війна. Криза індепендентської республіки. Протекторат О. Кромвеля.

Друга республіка. Реставрація Стюартів. Внутрішня політика Карла II. Закон 1679 р. («Habeas corpus Акт»). Парламентська опозиція. «Славна революція» 1688 р. «Білль про права».

Історичне значення Англійської революції XVII ст. Основні напрямки вивчення Англійської революції XVII ст. в історіографії.

Тема 4. Англія у XVIII ст. Промислова революція

Формування конституційної монархії як форми державної влади. «Акт про престолонаслідування» і формування конституційної монархії. Виникнення системи двох політичних партій.

Соціально-економічний розвиток у першій половині XVIII ст. Мануфактурне виробництво. Монополізація зовнішньої торгівлі. Огороджування. Політика протекціонізму. Система державного боргу. Пограбування колоній.

Участь Англії у війні за іспанську спадщину. Утрехтський мир. Англія у війні за австрійську спадщину. Семилітня війна. Паризький мирний договір.

Завершення аграрної революції у другій половині XVIII ст. Еволюція соціальної структури сільського населення. Початок промислового перевороту. Економічні та соціальні наслідки промислової революції. Економічне вчення А. Сміта.

Політична та ідеологічна боротьба у другій половині XVII ст. «Справа Уілкса». Проекти політичних реформ.

Англійська культура у XVII – XVIII ст. Розвиток науки. Фізика і хімія. І. Ньютон. Р. Бойль. Дж. Прістлі. Розвиток техніки. Філософська думка. Просвітницькі ідеї в англійській літературі. Д. Дефо. Дж. Світ. С. Річардсон. Г. Фівльдінг. Література синтенталізму. Англійський театр. Образотворче мистецтво. Живопис. В. Хогард. Дж. Рейнольдс. Т. Гейнсборо. Класицизм в архітектурі. К. Рен. Ландшафтні парки. У. Чемберс. Творчість братів Адамсів.

Змістовий модуль III

ПІВНІЧНА ТА ЛАТИНСЬКА АМЕРИКА У XVII – XVIII СТ.

Тема 5. Північноамериканські колонії Англії у XVII – XVIII століттях

Індіанці до початку англійської колонізації. Заснування перших англійських колоній у Північній Америці та їх соціально-економічний розвиток у XVII – першій половині XVIII ст. Розвиток плантаційного господарства на Півдні та фермерського на Півночі. Промислове виробництво. Торгівельні відносини між колонією та метрополією. Населення колоній та соціально-класові відносини. Формування американської нації.

Політичний розвиток колоній. Зростання опозиційних настроїв. Ідеологія американського Просвітництва. Б. Франклін. Т. Джефферсон. Т. Пейн.

Зіткнення інтересів метрополії та колоній у 60-х роках XVIII ст. «Гербовий закон». Наростання руху опору в колоніях. Організація «Сини свободи». Кампанія бойкоту англійських товарів. Роялісти й опозиція. Фермерський рух у 60-х на початку 70-х років. Створення Комітетів зв'язку. Діяльність С. Адамса. «Бостонське чаювання».

Тема 6. Війна північноамериканських колоній Англії за незалежність і утворення США

Перший континентальний конгрес. «Декларація прав». Початок війни за незалежність. Другий Континентальний конгрес та «Декларація незалежності». Формування нової влади.

Хід військових дій у 1776–1777 рр. Капітуляція англійських військ біля Саратоги. Дж. Вашингтон. Міжнародне становище і дипломатія США. Франко-американський союз. Позиція Росії. Вирішальні перемоги американської армії. Версальський мир 1783 р.

Наслідки війни за незалежність. Економічні труднощі. Зростання масового незадоволення. Повстання Шейса. Нова федеральна конституція. Боротьба навколо її ратифікації. «Білль про права» 1791 р.

Історичне значення визвольної війни північноамериканських колоній Англії (перша американська революція) і утворення США. Історіографія початкової історії США та війни за незалежність.

Тема 7. Латинська Америка в другій половині XVII – XVIII ст.

Процес завоювання іспанськими конкістадорами Південної і Центральної Америки. Колоніальний режим. Особливості соціально-економічного розвитку іспанських і португальських колоній в Америці. Початок кризи іспанської колоніальної системи в середині XVIII ст. Реформи колоніального управління. Визвольні революції в іспанських колоніях Америки.

Змістовий модуль IV

ФЕОДАЛЬНО-АБСОЛЮТИСТСЬКИЙ ЛАД В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – XVIII СТ.

Тема 8. Абсолютна монархія у Франції у другій половині XVII – 80-х роках XVIII століття

Тимчасова криза абсолютизму в середині XVII ст. Фронда. Необмежена монархія за Людовика XIV. Кольбер і «кольбертизм». Скасування Нантського едикту. Селянські повстання.

Французькі завоювання у 50–80-х роках XVII ст. Поразка Франції у війні за іспанську спадщину. Участь Франції у Семилітній війні.

Французький абсолютизм за Людовика XV. Крах реформаторської діяльності Тюрго – міністра фінансів Людовика XVI. Зростання промисловості і торгівлі. Розвиток сільського господарства і аграрних відносин у XVIII ст. (1789 р.). Сеньйоральна експлуатація й опір їй з боку сільської громади. Державний податковий гніт. Посилення соціальної напруженості.

Формування ідеології французького Просвітництва. Монтеск'є і Вольтер. Фізіократи. Ф. Кене і його вчення. Французький матеріалізм. «Енциклопедія». Ж.-Ж. Руссо і Маблі. Утопічний комунізм. Месьє і Морелі.

Останнє десятиліття Старого порядку.

Тема 9. Французька революція XVIII століття

Відкриття Генеральних штатів і перетворення їх у Національні Установчі збори. Початок революції. Падіння Бастилії. «Декларація прав людини і громадянина». Події 5–6 жовтня 1789 р. Політичні угруповання в Установчих зборах. Мірабо. Лафайєт. Робесп'єр. Революційні клуби. Марат і його газета «Друг народу». Законодавство Установчих зборів. Конституція 1791 р. Спроба втечі короля. Розгортання республіканського руху.

Відгуки на події у Франції в європейських країнах. Формування коаліції європейських монархій проти революційної Франції.

Законодавчі збори. Фельяни і жирондисти. Політична нестабільність у країні.

Початок революційних воєн. Рух національних волонтерів.

Повстання 10 серпня 1792 р. Повалення монархії. Жирондисти при владі. Перемога під Вальмі та продовження війни.

Конвент і проголошення республіки. Жирондисти і монтаньяри. Процес і страта короля Людовика XVI.

Вступ Англії у війну проти Франції. Поразки на фронті навесні 1793 р.

Події у Вандеї. Рух «шалених». Боротьба за максимум. Комуна Парижа. Повстання 31 травня–2 червня 1793 р.

Встановлення влади якобінців. Соціальна опора якобінців. Конституція 1793 р. Селянський рух у роки революції. Аграрна політика якобінців. Формування якобінської диктатури. Революційний терор. Арешт керівників «шалених». Події 4–5 вересня 1793 р. Рух міських низів Парижа під час якобінської диктатури. Декрет про підозрілих. Загальний максимум цін. «Дехристиянізація» і революційний календар. Політика якобінців у питанні науки, освіти, культури і побуту. Реорганізація армії та хід війни.

Загострення боротьби в середині якобінського блоку. Вантозькі декрети. Страта Еберта і Комета. Страта кантоністів. Переворот 9 термідора.

Внутрішня і зовнішня політика термідоріанського Конвенту. Виступи санкюлотів Парижа весною 1795 р. Конституція 1795 р. Установлення Директорії.

Г. Бабеф і «Змова рівних». Програма бабувістів.

Війни Французької республіки в роки Директорії. Італійський похід французької армії. Спроба Франції завоювати Єгипет і Сирію. Друга коаліція і

воєнні поразки Франції у 1798-1799 рр. Криза режиму Директорії і державний переворот 18 брюмера 1799 р.

Історіографія революції у Франції XVIII ст. Відзначення історичною наукою 200-річчя Французької революції XVIII ст.

Тема 10. Іспанія, Португалія, Італія

Іспанська держава в другій половині XVII на початку XVIII ст. Занепад Іспанії. Кінець династії Габсбургів. Війна за іспанську спадщину. Соціально-економічне і політичне становище Іспанії у XVIII ст. Іспанське Просвітництво. Реформи «освіченого абсолютизму». Зовнішня політика. Соціально-економічний та політичний розвиток Португалії. Португальський абсолютизм. Реформи Помбала. Політична і економічна роздробленість Італії. Повстання Баліли. Підйом економіки і культури в другій половині XVIII ст. Італійське Просвітництво. Реформи «освіченого абсолютизму». Італійська культура епохи Просвітництва.

Тема 11. Німецькі держави. Пруссія

Німеччина після Вестфальського миру. Політична роздробленість Німеччини. Аграрні відносини. Розвиток мануфактури. Експансія Франції. Абсолютизм у Німеччині. Бранденбургсько-Прусска держава. Меркантилістська політика Фрідріха-Вільгельма I. Мілітаризація держави. Пруссія за Фрідріха II. Політика «освіченого абсолютизму». Німецьке Просвітництво. Культура Німеччини.

Тема 12. Скандинавські країни

Скандинавські країни після Вестфальського миру. Володіння і кордони Швеції, Данії, Норвегії. Посилення феодалного гніту і соціально-політична криза 50-х років XVII ст. Зародження капіталістичних відносин. Промисловість, торгівля і торгівельна політика. Державний лад і внутрішньополітична боротьба. Міжнародні відносини на півночі Європи. Обмеження монархії і кінець великодержавності. Загострення соціальної і політичної боротьби в 60-х роках XVIII ст. Монархічний переворот і політика «освіченого абсолютизму». Становлення націй на півночі Європи. Культура.

Тема 13. Багатонаціональна Австрійська монархія

Володіння Габсбургів в середині XVII ст. Наслідки Тридцятилітньої війни. Соціально-економічний лад монархії Габсбургів. Селянство. Промисловість. Державний лад. Зародження австрійського абсолютизму. Війни кінця XVII – початку XVIII ст. Боротьба за Угорщину. Розширення Австрії в XVII і на початку XVIII ст. Реформи Марії Терезії і Йосипа II. Розвиток культури.

Угорщина в XVII – початку XVIII ст. Соціально-економічний і політичний розвиток у XVIII ст. Національно-визвольний і антифеодальний рух в кінці XVII ст. Повстання куруців 1703–1711 рр. Становище Угорщини в системі Австрійської

монархії у XVIII ст. Наростання селянського руху і реформа 1785 р. Політика «освіченого абсолютизму».

Трансільванське князівство в XVII–XVIII ст.

Тема 14. Балканські народи під владою Османської імперії

Занепад Туреччини у XVII–XVIII ст. Балканський півострів під владою Туреччини. Релігійна політика турків. Система османського панування в Греції. Соціальна структура грецького суспільства. Значення російсько-турецьких війн. Албанія у XVII–XVIII ст. Молдавія і Валахія під турецьким пануванням у XVII–XVIII ст. Розвиток культури.

Тема 15. Міжнародні відносини і колоніальна політика в другій половині XVII–XVIII століттях

Основні проблеми міжнародних відносин в другій половині XVII–XVIII ст. Боротьба Франції за гегемонію в Європі в другій половині XVII ст. Міжнародні відносини на початку XVIII ст. Війна за «іспанську спадщину». Північна війна 1700–1721 рр. Вихід Росії на узбережжя Балтики. Перегрупування держав в середині XVIII ст. Наслідки Семилітньої війни 1756–1763 рр. в Європі і колоніях. Міжнародні відносини в 60-80-х роках XVIII ст. Східне і польське питання. Нове перегрупування сил.

Колоніальна політика в другій половині XVII–XVIII ст. Формування колоніальної системи капіталізму. Іспано-португальська колоніальна система. Колоніальні завоювання Голландії і формування голландської колоніальної системи. Загострення колоніальної проблеми. Англо-голландське колоніальне суперництво. Створення французької колоніальної системи. Англо-французьке суперництво.

Змістовий модуль V

ЄВРОПА В КІНЦІ XVIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Тема 16. Франція в роки Консульства та Першої імперії

Встановлення військової диктатури Наполеона Бонапарта. Конституція 1799 р. Консульство. Конкордат з папою 1801 р. Проголошення імперії. Соціально-економічний розвиток Франції у роки Консульства та Першої імперії.

Наполеонівські війни. Другий італійський похід. Мирний договір з Австрією. Ам'єнський мир. Відновлення війни з Англією. Вступ у війну Австрії і Росії. Битва під Аустерліцем. Причини тимчасового успіху наполеонівської армії. Континентальна блокада. Тільзітський мир. Вторгнення французьких військ в Іспанію. Поразка австрійської армії біля Ваграма і Шеннбрунський мир. Політика Наполеона у польському питанні. Назрівання кризи наполеонівської імперії.

Війна між Францією і Росією. Вступ російських військ у Західну Європу. «Битва народів» під Лейпцигом. Воєнні 1814 р. і реставрація Бурбонів. «Сто дні» 1815 р. Ватерлоо. Друга реставрація Бурбонів. Підсумки наполеонівських воєн. Наполеонівські війни в історіографії.

Розвиток французької культури у другій половині XVII на початку XIX ст. Наука і освіта. Математика і фізика. Класицизм у літературі. Творчість великих драматургів Корнеля, Расіна, Мол'єра. Ідеї Просвітництва у французькій літературі. Початок епохи романтизму. П. Шодерло де Лакло. П.О. Бомарше. Ф. Р. Шатобріан. Ж. де Сталь. Театр «Комедії Франсез».

Образотворче мистецтво. Стиль рококо. А. Ватто. Ф. Буше. Ж.-О. Фрагонар. Натюрморти Ж.-Б. Шардена. Традиції класицизму у творчості. Ж.-Л. Давида. Скульптура. Е.-М. Фальконет. Ж.А. Гудон. Архітектура. Ж.-А. Габріель.

Тема 17. Європа у роки Французької революції і наполеонівських війн

Англія. Розвиток промислового перевороту. Перші кроки робітничого руху. Буддизм. Вплив французької революції на Англію. «Кореспондентське товариство». Повстання на флоті. Повстання в Ірландії. Політична реакція. Зовнішня політика Англії з кінця XVIII ст. до 1815 р.: основні напрямки та результати.

Малі німецькі держави. Австрія і Пруссія. Німецькі держави і французька революція. «Товариство друзів свободи і рівності» у Майнці. Західна Німеччина під владою Франції. «Медіатизація». Рейнський союз. Вплив континентальної блокади на економіку Німеччини. Реформи Штейна і Гарденберга. Національне патріотичне піднесення у Німеччині.

Соціально-економічний розвиток Австрії наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Війни з Францією. Припинення функціонування «Священної Римської імперії німецької нації». Утворення Австрійської імперії. Рух австрійських і угорських якобінців.

Італія. Держави на Апеннінському півострові у другій половині XVII XVIII ст.: економічний і політичний розвиток. Початок боротьби за національну незалежність. Наполеонівське панування в Італії.

Іспанія. Становище Іспанії напередодні французької революції XVIII ст. Іспанія в коаліції держав проти революційної Франції. Союз Іспанії з наполеонівською Францією. Окупація країни французькими військами. Війна за незалежність і революція. Конституція 1812 р.

Тема 18. Віденський конгрес. «Священний союз»

Скликання Віденського конгресу. Цілі учасників конгресу. Віденські договори 1814–1815 рр. Польське питання на конгресі й утворення Королівства Польського (Царства Польського). «Заключний акт» конгресу.

Причини утворення, мета і діяльність «Священного союзу». Четвертий союз. Другий Паризький договір 1815 р. Зміни на політичній карті Європи після Віденського конгресу. Значення конгресу.

Тема 19. Європа у 1815–1847 рр.

Франція. Друга реставрація Бурбонів. Боротьба за владу. «Хартія 1814 р.». Економічний розвиток Франції у 1815–1830 рр. Поява машин у промисловості. Політична та ідеологічна боротьба у роки Реставрації. Опозиція ліберальної буржуазії. Погляди істориків Гізо, Тьєррі й Міньє. Рух карбонаріїв. Програма ультрароялістів. Економічні погляди Сісмонді. Утопічний соціалізм Сен-Сімона і Фурьє. Посилення реакції у 1825–1829 рр. і назрівання революції.

Липнева революція 1830 р. і Липнева монархія. Політичні партії у 30–40-х рр. ХІХ ст. та їхні цілі. Економічний розвиток Франції у роки Липневої монархії. Ліонські повстання. «Товариство пір року». Повстання у Парижі 1839 р. Погляди Луї Блана і Прудона. Криза Липневої монархії.

Англія. Завершення промислової революції та її соціальні наслідки. Творці нової техніки. Р. Робертс. Є. Уїтні. Парові машини. Розвиток залізничного транспорту. Торгово-промислова перевага Англії. Економічні кризи. Розвиток англійської класичної політичної економії.

Д. Рікардо. Доктрина Т. Мальтуса. Політичні погляди і діяльність Р. Оуена. Парламентська реформа 1832 р. Закон про регулювання дитячої праці. Закон про бідних.

Початок чартистського руху. Перша хартія і чартистський конвент 1839 р. Боротьба течій серед чартистів. Національна асоціація чартистів і нове піднесення чартистського руху. Друга петиція чартистів. Розгортання страйкового руху. Скасування хлібних законів. «Товариство братських демократів». Закон про 10-годинний робочий день. Економічна криза 1848 р. і піднесення чартистського руху. Занепад чартистського руху та його місце у соціально-політичній історії Англії.

Зовнішня політика Англії. Ірландський національно-визвольний рух. Колоніальні загарбання Великобританії у 1815-1850 рр.

Австрія. Економічний розвиток Австрійської імперії у 1815–1847 рр. Початок промислового перевороту. Торгівля й митна політика. Аграрні відносини. Внутрішня та зовнішня політика уряду Меттерніха.

Формування націй та національне питання в Австрії. Національно-визвольний рух в Угорському королівстві. Лайош Кошут. Національний рух у Галичині і Закарпатській Україні.

Австрійська імперія напередодні революції 1848 р.

Німеччина. Збереження політичної роздробленості Німеччини після Віденського конгресу. Союзний сейм у Франкфурті-на-Майні. Економічний розвиток Німеччини у 1815–1847 рр. Початок промислового перевороту. Митний союз. Аграрні відносини. Розвиток капіталізму в сільському господарстві.

Боротьба за єдність Німеччини й демократичні реформи. Студентський рух у 1817–1820 рр. Ліберальна опозиція у 30–40-х рр. «Молода Німеччина». Розвиток німецької класичної філософії. Шеллінг і Гегель. Молодогегельянство. Л.Фейєрбах. «Істинні соціалісти».

Початок робітничого руху в Німеччині. «Союз знедолених». «Союз справедливих». Комуністична утопія В. Вейтлінга. Виникнення марксизму. Повстання сілезьких ткачів. Німеччина напередодні революції 1848 р.

Італія. Італія після Віденського конгресу. Австрійський гніт. Карбонарські венти. Революція у Неаполі і П'ємонті. Революція 1831 р. у Центральній Італії. «Молода Італія». Дж. Мадзіні. Дж. Гарібальді. Початок промислового перевороту.

Тема 20. Революції 1848–1849 рр.

Франція. Повалення монархії. Створення Тимчасового уряду і його політика. Проголошення республіки. Люксембурзька комісія. Діяльність Луї Блана. Національні майстерні.

Вибори до Установчих зборів. Початок їх діяльності. Червневє повстання у Парижі. Конституція 1848 р. Вибори президента.

Законодавчі збори. «Партія порядку» і «Нова Гора». Виступ «Нової Гори» і встановлення диктатури «Партії порядку». Боротьба між президентом і Законодавчими зборами. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Уроки революції 1848 – 1849 рр. у Франції.

Історіографія революції 1848 – 1849 рр. у Франції.

Німеччина. Початок революції у Південно-Західній та Західній Німеччині. Революція у Пруссії. Національний рух поляків у Познані. Піднесення робітничого руху. Селянські виступи.

Франкфуртський парламент, його склад і діяльність. Можливі шляхи об'єднання Німеччини. Мальмське перемир'я і вересневі події 1848 р. у Франкфурті.

Державний переворот у Пруссії. Пруська конституція. Боротьба за імперську конституцію. Травневі повстання 1849 р.

Характер німецької революції 1848 – 1849 рр. і причини її поразки. Історіографія революції 1848 – 1849 рр. у Німеччині.

Австрія. Березнева революція в Австрії. Події квітня - травня у Відні. Втеча імператора в Тіроль. Піднесення національно-визвольного руху в слов'янських областях Австрійської імперії. Події у Хорватії. Сербський національний рух «Народна рада» і «Головна рада» у Львові. «Австро-чехи» і чехи-демократи. Слов'янський конгрес і Празьке повстання у червні 1848 р.

Розвиток революції в Австрії влітку і восени 1848 р. Австрійський рейхстаг та його аграрне законодавство. Жовтневє повстання у Відні.

Революція в Угорщині. «12 вимог» Ш. Петєфі. Уряд Батіані. Похід хорватського бана Єлачича на Будапешт. Проголошення незалежності Угорщини. Визвольна війна угорського народу в 1849 р. Л. Кошут. Похід російської армії під командуванням Паскевича в Угорщину і придушення революції.

Результати революції 1848 – 1849 рр. в Австрійській імперії.

Історіографія революції 1848 – 1849 рр. в Австрійській імперії.

Італія. Економічна криза 1847 р. і розстановка політичних сил напередодні революції. Початок революції. Народні виступи у січні-березні 1848 р. Перша війна за незалежність. Нове піднесення революції. Республіканський рух. Друга

війна за незалежність. Перемоги Габсбургів на Півночі Італії. Інтервенція французьких військ проти Римської республіки.

Причини поразки і результати революції 1848–1849 рр. в Італії.

Основні напрямки вивчення революції 1848–1849 рр. в Італії в історіографії.

Підсумки революційного руху 1848–1849 рр. в Європі.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль I. Європа та Америка у XVII–XVIII ст.

1. Знати предмет і завдання курсу модерної історії та її періодизацію.
2. Характеризувати особливості економічного розвитку країн Європи у зазначений період та процес утвердження в них абсолютизму.
3. Вказати на наслідки Реформації та появи протестантизму і визначати його вплив на формування буржуазної ідеології.
4. Вивчити суспільно-політичний устрій провідних країн Європи та Америки того періоду.
5. Познайомитися з рівнем розвитку науки, техніки, культури.
6. Характеризувати просвітницький рух та вказати на його регіональні особливості.

Змістовий модуль II. Англія у XVII–XVIII ст.

1. Характеризувати економічний розвиток Англії в кінці XVII і в першій половині XVIII ст.
2. Вказати на особливості розвитку державного ладу і боротьби політичних партій в Англії XVIII ст.
3. Знати особливості та напрямки зовнішньої політики Англії в цей період.
4. Вказати на наслідки завершення аграрної революції в Англії в другій половині XVIII ст.
5. Дати характеристику промислової революції в 60-х роках XVIII ст. та вказати на економічні і соціальні результати промислової і аграрної революцій.
6. Познайомитися з поглядами Адама Сміта.

Змістовий модуль III. Північна і Латинська Америка у XVII–XVIII ст.

1. Охарактеризувати особливості соціально-економічного і політичного розвитку іспанських і португальських колоній в Америці.
2. Розглянути особливості колоніального режиму.
3. Вказати на причини кризи іспанської колоніальної системи в середині XVIII ст.

4. Дати оцінку реформам колоніального управління.
5. Характеризувати форми опору іспанському колоніальному режиму.

Змістовий модуль IV. Феодально-абсолютистський лад в країнах Європи в другій половині XVII—XVIII ст.

1. Знати особливості соціально-економічного та політичного розвитку європейських країн у XVII—XVIII ст.
2. Характеризувати соціальну структуру суспільства.
3. Дати оцінку реформам, що здійснювалися в цих країнах.
4. Познайомитися з особливостями просвітницької ідеології та культури країн Європи в цей період.
5. Вказати на напрямки та суть зовнішньої політики.
6. Охарактеризувати вплив колоніальної політики великих держав на долю залежних народів.
7. Ознайомитися з основними проблемами міжнародних відносин в другій половині XVII—XVIII ст.
8. Дати характеристику міжнародним конфліктам цього періоду та їх впливу на подальшу долю країн Європи.
9. В чому проявився вплив Американської та Французької революцій на міжнародні відносини кінця XVIII ст.?
10. Пояснити причини загострення колоніальних проблем та охарактеризувати особливості складання колоніальної системи капіталізму.

Змістовий модуль V. Європа в кінці XVIII – першій половині XIX ст.

1. Охарактеризувати вплив наслідків Французької революції на країни Європи.
2. Дати характеристику геополітичним змінам в Європі в результаті наполеонівських воєн.
3. Визначити характер війн з боку Франції, Англії, німецьких держав, Австрії, Росії, Іспанії.
4. Розкрити причини краху наполеонівської імперії.
5. Назвати найважливіші рішення Віденського конгресу та вказати мету створення Священного союзу.
6. Які основні відмінності між політикою торі і вігів в Англії у першій половині XIX ст.?
7. Назвати основні причини чартистського руху.

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЄКТ

(Індивідуальне навчально-дослідне завдання)

Індивідуальне навчально-дослідне завдання студента (надалі ІНДЗ) - є видом позааудиторної самостійної роботи студента навчального чи навчально-дослідницького характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом із складанням підсумкового іспиту чи заліку із даної навчальної дисципліни.

Мета ІНДЗ самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Зміст ІНДЗ завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних в процесі лекційних та семінарських занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Форми:

1. Конспект наукових статей за темами модулів та складання коментарів до них.
2. Конспект із теми за заданим планом або планом, який студент розробив самостійно.
3. Складання схем історико-політичної та історико-економічної динаміки.
4. Реферати з теми модулів.
5. Короткі повідомлення з тем модуля або вузької проблематики.
6. Біографічні дослідження.
7. Складання хронологічних таблиць.
8. Історіографічні описи.
9. Історичні нариси.
10. Анотація прочитаної додаткової літератури.
11. Складання коротких літописних подій.
12. Оформлення контурних карт.
13. Складання словника базових понять якогось періоду.

Найпоширенішою формою ІНДЗ є підготовка реферату. Написання рефератів і участь в проєктах — це основні види самостійної роботи студентів, виконання яких передбачається у процесі вивчення курсу історичних дисциплін для більш повної реалізації його навчально-виховних завдань.

Реферат, як зазначається у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» це: по-перше, «стислий усний або письмовий виклад наукової праці, результатів наукового дослідження, змісту книги і т. ін.», по-друге, «доповідь на будь-яку тему, написана, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел».

Метою підготовки студентського реферату є:

- поглиблення, систематизація і закріплення знань з окремих тем навчальної дисципліни;
- вироблення первинних навичок здійснення науково-дослідної роботи;

- розкриття рівня підготовленості студентів до самостійної роботи з фаховою літературою, з'ясування вміння орієнтуватися у виборі необхідних джерел для розкриття теми;

- виявлення здібності студента робити самостійні висновки і теоретичні узагальнення, а також виявлення ставлення до проблеми.

У програмі курсу пропонується орієнтовна тематика студентських рефератів до кожного розділу навчальної дисципліни.

Структура реферату:

- плану, вступу, основної частини, висновків та списку використаної літератури;

- актуальність і оригінальність тематики, науковий і суспільний інтерес, який вона становить;

- для успішного виконання реферату обов'язковим є використання фахової літератури (документи, статті, монографії), що має виявити навички студентів до аналітичної роботи та показати їх обізнаність із здобутками української та зарубіжної історичної науки.

Обсяг письмового тексту повинен бути не більше 12–15 сторінок, а усний виступ на занятті має тривати 5–7 хв.

Порядок подання та захисту ІНДЗ.

Звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді скріпленого (зшитого) зошита (реферату) з титульною сторінкою стандартного зразка і внутрішнім заповненням із зазначенням всіх позицій змісту завдання (за об'ємом до 10 сторінок).

ІНДЗ подається викладачу, який читає лекційний курс з даної дисципліни та приймає іспит або залік, не пізніше, ніж за 2 тижні до іспиту.

Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті (практичному, семінарському, колоквіумі і т.п.) з курсу на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5 хв.).

Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом іспитової оцінки і враховується при проведенні підсумкової оцінки з навчального курсу. Питома вага ІНДЗ у загальній оцінці з дисципліни становить 15 балів у кожному семестрі.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

I семестр

Семінарське заняття №1

Тема: Політичний та соціально-економічний розвиток країн Європи та Америки у XVII – XVIII ст.

Завдання: охарактеризувати основний зміст нової історії; познайомитися з проблемами періодизації; схарактеризувати політичну карту Європи та Америки; оцінити міжнародну обстановку на початку Нового часу; вивчити стан виробничих відносин та методи первісного накопичення капіталів.

Основні події: 1733 р. винайдення «літаючого» човника; 1733 – 1735 рр. створення прядильної машини; 1771 р. відкриття перших прядильних фабрик; 1825 – 1830 рр. створення автоматичної мюль-машини; 1792 р. запатентовано механічний станок; 1793 р. створення бавовноочистної машини; 1804 р. створення шовкоткацького станку; 1785 р. винайдення парової машини.

Основні поняття і терміни: Великі географічні відкриття; модернізація; соціальна стратифікація; «революція цін»; первісне накопичення капіталів; експансія; мануфактурний капіталізм; акціонерна компанія; монопольні об'єднання; біржа; промисловий переворот; політика меркантилізму; політика протекціонізму.

Особа в історії: Дж. Кей; Дж. Уайєт; Д. Харгрівс; Р. Аркрайт; Е. Уїтні; Дж. Уатт.

План:

1. Історичні передумови процесу модернізації європейського суспільства.
2. Епоха мануфактурного капіталізму в Європі.
3. Економічне зростання провідних країн Заходу в період промислового перевороту.
4. Соціальні наслідки промислового перевороту.
5. Регіональні особливості формування індустріальної економічної системи.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. Економічний прорив Західної Європи в доіндустріальну епоху один із самих цікавих і загадкових феноменів світової історії. У XIV–XV ст. європейське суспільство опинилося в стані системної кризи, яка відкривала шлях для докорінного оновлення всіх сфер людського життя. У цю епоху складаються передумови для розгортання процесу модернізації. Охарактеризуйте цей процес, дослідіть його передумови. В ході підготовки цього питання варто дослідити соціальні, економічні, політичні та духовні передумови окремо. Особливу увагу слід звернути на Великі географічні відкриття і переконатися, що відкриття світу, різка інтенсифікація морських комунікацій надала величезного імпульсу економічному розвитку і самої Європи. Довести, що поєднання всіх цих особливостей створило особливу динамічність європейського середньовічного суспільства. Внутрішні та зовнішні чинники здійснили вирішальний вплив на масштаби накопичення фізичного і людського капіталу. Назвати фактори, що сприяли первісному накопиченню капіталів.

2. У другому питанні необхідно відслідкувати тривалий демографічний і господарський підйом, що позитивно впливає на активізацію внутрішньої і зовнішньої торгівлі. Змінювалася і організація торгівлі. Ключову роль у світовій торгівлі відігравали великі компанії. Довести, що розвиток торгівлі і банківської інфраструктури забезпечує умови для швидкого росту промислового виробництва. На зміну середньовічним майстерням приходять мануфактури. Необхідно дослідити типи мануфактур, що поширюються в цей час. Показати роль держави в поширенні цієї форми організації виробництва. Пояснити, чому утвердження мануфактурного капіталізму, або «протоіндустріалізація», була суперечливим процесом, з підйомами і спадами. Зміни в промисловому виробництві вплинули на ситуацію і в сільському господарстві. Варто відслідкувати процес закріплення ринкових відносин в сільському господарстві і показати його специфіку в різних країнах.

3. Відповідь на третє питання передбачає аналіз економічної ситуації в період раннього нового часу. Довести, що промислова революція була неможливою без цілої серії технічних винаходів, які уможливили механізацію виробництва. Якісним показником технічного перевороту став початок процесу виробництва машин машинами. Назвати фактори, завдяки яким стала можливою відносно швидка трансформація країн Заходу.

4. Промисловий переворот став переломним процесом у складанні індустріального суспільства, тобто завершений процесу модернізації в історичному контексті Нового часу. Важливими особливостями індустріального суспільства стають біполярна класова соціальна структура і техногенний характер розвитку. Формування структури індустріального суспільства було далеко не безболісним процесом. Дослідити фактори, що впливали на процес формування суспільства, показати, як змінювалася масова свідомість, рівень життя населення.

5. У п'ятому питанні слід довести, що не всі країни Заходу були в рівній мірі готові до «промислового прориву». Слід відмітити історичні, географічні та інші особливості провідних країн Західної Європи та Америки, які вплинули на темпи формування індустріальної економічної системи. Варто підкреслити, що країни «першого ешелону» модернізації становили так звані країни «старого капіталізму» - Голландія, Бельгія, Англія, Франція, Швейцарія. Для них процес модернізації мав особливу специфіку, він носив органічний характер, протікав еволюційно. Для країн т.з. «другого ешелону» - Німеччина, Італія, промислово розвинені регіони Австро-Угорщини і Росії, а також Японія та США які стали на шлях індустріалізації лише у XIX ст., був характерним зовсім інший тип модернізації.

Література:

1. Новая история стран Европы и Америки. XVI-XIX века. В 3 ч. Ч.1: учеб. для студ. вузов / Родригес А.М. и др. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 528 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVIII ст. К.: «Наукова думка», 1995–1998. Т. 1–3.
3. Сборник документов по истории нового времени. Экономическое развитие и внутренняя политика стран Европы и Америки. 1870–1914. М.: «Просвещение», 1989.
4. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640–1870) / Сост. Е.Е. Юровская. М.: «Мысль», 1990.

Семінарське заняття № 2 – 3

Тема: Просвітництво – ідеологія нового періоду історії

Завдання: знати хронологічні рамки та характерні ознаки Просвітництва, а також найвидатніших представників епохи; описувати пам'ятки, порівнювати погляди представників Просвітництва.

Основні поняття і терміни: Просвітництво; гуманізм; енциклопедисти; технічний прогрес; раціоналізм; емпіризм; фізіократи; егалітаризм.

Особа в історії: Р. Декарт; Дж. Локк; Е. Флетчер; Д. Юм; А. Сміт; Вольтер; Ш. Л. Монтеск'є; Д. Дідро; Ж.-Ж. Руссо; І. Кант; Г.-Е. Лессінг; Й.-Г. Гердер; Й.-В. Гете.

План:

1. Історичні корені Просвітництва.
2. Школа природного права і соціально-політична ідеологія в епоху становлення абсолютизму.
3. Епоха Просвітництва:
  - англійська суспільна думка XVIII ст.;
  - просвітницький рух в Шотландії;
  - французьке Просвітництво – ідейна підготовка Французької революції XVIII ст.;
  - американське Просвітництво – ідейна підготовка боротьби за незалежність;
  - італійське Просвітництво;
  - просвітницький рух в Іспанії;
  - німецьке Просвітництво.
4. Історичне значення просвітницької ідеології нового періоду історії.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. XVIII ст. ввійшло в історію як епоха Просвітництва. Ця епоха принесла з собою небачене прискорення темпів соціального і духовного розвитку європейського суспільства. Само поняття Просвітництво і хронологічні межі цього історичного явища досить умовні. Просвітительський рух виник ще в кінці XVII ст., а останні вогнища його згасали у XIX ст. Під час відповіді на питання потрібно дати загальну характеристику Просвітництву, вивчити мету, яку переслідував цей рух. Довести, що між епохою Відродження, реформацією і Просвітництвом існує певний взаємозв'язок. Хоча просвітительський рух зародився в Англії в останній чверті XVII ст., але його основні ідеї своїми коренями сягали в далеке минуле. З'ясуйте, чому ідеологія Просвітництва набула поширення саме в Нову добу?
2. Відповідаючи на друге питання слід довести, що ідеологія Просвітництва впродовж усього XVIII ст. поступово ставала одним із чинників тогочасних ціннісних орієнтацій і сприяла формуванню так званого «освіченого абсолютизму». Варто підкреслити, що під її впливом сформувалася доктрина «добре регульованої держави». Її витoki пов'язані не тільки з власне просвітницькими цінностями, а й з близькими до них «камералістськими» поглядами на державу. Підвести до висновку, що просвітителі виклали свій ідеал і окреслили контури нового суспільства, яке повинно було прийти на зміну старому. Просвітителі доводили, що

суспільство повинно бути перебудоване відповідно до вимог розуму і бути співзвучним природнім і невіддільним правам людини. У суспільстві все це готувало «революцію в головах».

3. Просвітництво було загальноєвропейським ідейним рухом, але і мало декілька своєрідних варіантів. Багатоманітність шляхів, якими йшло Просвітництво, зробило його унікальною лабораторією людської думки. В різних країнах воно мало і специфічні відмінності, зумовлені особливостями їх історичного розвитку. Саме специфічні умови історичного розвитку західноєвропейських країн у добу Просвітництва, художні традиції, що склалися в цих країнах у попередні століття, були причиною того, що культура і мистецтво кожної з них мали свої особливості та відмінності. Разом із тим у культурі західноєвропейських країн можна виділити й спільні риси, які дають підставу говорити про добу Просвітництва як про певний цілісний етап в історії європейської духовної культури. Студентам слід проаналізувати специфіку національних течій просвітницької думки, розповісти про визначних представників просвітницької ідеології і заповнити таблицю.

Ідеї просвітників

Просвітники	Ставлення до:			
	людини	держави	приватної власності	релігії та церкви

4. У четвертому питанні необхідно дати оцінку просвітницькій ідеології нового часу. Довести, що просвітителі виклали свій ідеал і окреслили контури нового суспільства, яке повинно було прийти на зміну старому. Просвітителі доводили, що суспільство повинно бути перебудоване відповідно до вимог розуму і бути співзвучним природнім і невід’ємним правам людини. У суспільстві все це готувало «революцію в головах». На основі аналізу національних течій просвітницької думки зробити висновок про співвідношення в ідеології Просвітництва універсальних світоглядних установок і регіональних особливостей політичної культури, ролі Просвітництва в політичній історії провідних країн Заходу.

Література

1. Практикум по новой истории /1640 1870 /. М., 1973.
2. Сборник документов по новой истории нового времени: буржуазные революции XVII XVIII вв. / Под ред. В.Г. Сиротина. М., 1990.
3. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640 1870). М., 1990.
4. Хрестоматия по новой истории 1640 1870. М., 1980.
5. Хрестоматия по новой истории (1642 1870). К., 1960. Ч. I.
6. Соловьев О.Ф. Массонство далекое и близкое // Новая и новейшая история . 1992. № 4. С. 55 81; № 5. С. 136 167.
7. Волгин В.П. Социальные и политические идеи во Франции перед революцией (1748 1789). М. Л., 1940.
8. Дзюба І. Провісник нової доби. 320 років тому народився Шарль Луї де

Секунда де Монтескіо // День. 30 травня . С. 7.

9. Манфред А.З. Три портрета епохи Французської революції XVIII в. М., 1989.

10. Фор Едгар. Опала Тюрго. М., 1979.

11. Французська революція XVIII в.: економіка, політика, ідеологія. М., 1988.

12. Мамджян Х.И. Французське Просвітлення XVIII в. М., 1983.

13. Нарський І.С. Західноєвропейська філософія XVIII в. М., 1973.

Семінарське заняття № 4 – 5

Тема: Англійська революція XVII ст.

Завдання: з'ясувати причини, ознайомитися з основними етапами й результатами революції, дати розгорнуту характеристику історичних діячів, визначити їх місце та роль в історичному процесі, за результатами опрацювання джерел та літератури скласти узагальнюючі таблиці; аналізувати документи; здійснювати історичний підхід до оцінки подій.

Основні події: 1603 р. – початок правління династії Стюартів в Англії; 1628 р. – прийняття англійським парламентом Петиції про права; 1629 р. розігнано парламент; 1629 – 1640 рр. період безпарламентського правління; 1640 – 1653 рр. робота Довгого парламенту; 1640 – 1642 рр. початковий етап революції; 22 листопада 1641 р. – прийняття парламентом Великої ремонстрації; 1642 – 1647 рр. перша громадянська війна; 1648 р. – друга громадянська війна; 1649 – 1653 рр. індепендентська республіка; 1653 – 1658 рр. протекторат О. Кромвеля.

Основні поняття і терміни: буржуазна революція, Навігаційний акт, «довгий парламент», революція, кавалери, «круглоголові», протекторат, диктатура, пуританізм, абсолютна монархія, пресвітеріани, індепенденти, левелери, диггери, «нові дворяни», «прайдова чистка».

Особа в історії: Дж. Лільберн; Дж. Уїнстенлі; О. Кромвель; граф Страфорд; архієпископ Лод; Яків I Стюарт; Карл I Стюарт.

План:

1. Соціально-економічні передумови революції.

2. Англійський абсолютизм за перших королів із династії Стюартів.

Петиція про права.

3. Пуританізм як ідеологія опозиції феодально-абсолютистському ладу:

А) доктринальний період:

- пресвітеріанство;

- індепенденство.

Б) період політичної опозиції:

- політичні погляди левелерів. Дж. Лільберн;

- політичні погляди диггерів. Дж. Уїнстенлі.

4. Англійська революція: від абсолютизму до протекторату.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. Для розкриття економічних передумов революції необхідно уважно проаналізувати становище в англійській промисловості, сільському господарстві та торгівлі, відзначивши, яким чином феодальні порядки ставали все більшим гальмом розвитку капіталістичної мануфактури по шляху вільної конкуренції. Вказати, що кількість мануфактур збільшувалася, значного поширення вони набувають і на селі. Основними галузями мануфактурного виробництва були суконна, паперова, мила, шовку, вогнепальної зброї, видобування вугілля та заліза, що, в свою чергу, сприяло зростанню кількості міст та розвитку внутрішньої і зовнішньої (заморської) торгівлі. У сільському господарстві тривав процес обгороджування, що призвів до зростання вільної робочої сили. Англійське село ставало дедалі більше залежним від ринку.

Характеризуючи соціальні передумови англійської революції необхідно зупинитися на розміщенні соціальних сил, охарактеризувати соціальні верстви Англії напередодні революції. Тут важливо визначити переважно консервативну роль «старого дворянства», що особливо сильним було на Півночі й Північному Заході країни, і опозиційну режимові Стюартів роль «нового дворянства» у союзі з міською буржуазією. Також варто згадати про становище англійського селянства напередодні революції.

При відповіді на це питання також слід вказати на факти, які свідчили, що в Англії ще зберігалися залишки феодальних відносин. Під час підготовки цього питання бажано скласти таблицю, де в одній частині перелічити явища суспільно-політичного і господарського життя, характерні для буржуазних відносин, а в іншій явища, характерні для феодалізму.

2. При відповіді на дане питання слід вказати на національні особливості англійського абсолютизму. Аналізуючи політичну боротьбу в Англії напередодні революції, потрібно особливо відзначити, що на відміну від попередньої династії, Стюарти, утвердившись на англійському престолі з 1603 року, перейшли до режиму відкритої диктатури, вступивши в гострий конфлікт із парламентом. Глибинні протиріччя, які у XVI ст. проявлялися в суспільному житті ще слабко і епізодично, в перші три десятиліття XVII ст. проявилися уже зовсім рельєфно, поступово наростаючи. Саме в цей період поступово, але неухильно загострювався соціальний, політичний і релігійний антагонізм. Опозиція королівській політиці привела до складання парламентом в 1628 році «Петиції про право», яку можна вважати основним документом боротьби за правову державу. Студентам необхідно уважно проаналізувати це джерело.

3. Розглядаючи ідеологію пуританізму, потрібно зупинитися на основних вимогах пуритан і їх відносинах з королівською владою. Важливо пам'ятати, що основна ідея пуританізму була спрямована проти феодально-абсолютистського ладу й державної англіканської церкви. Необхідно усвідомити розходження у двох напрямках пуританізму, відзначивши ті соціальні сили, які за ними стояли. Громадянська війна прискорила поляризацію сил у революційному таборі. Невдачі першого етапу війни привели до того, що пресвітеріанське командування було відсторонено, і керівна роль в армії перейшла до індепендентської меншості. Визнаним лідером індепендентів в парламенті стає О. Кромвель. Саме він приступав до реорганізації армії. Важливо прийти до висновку, що ранній пуританізм став

ідейним прапором боротьби широких верств суспільства проти англійської догматики, королівського абсолютизму й феодального ладу.

У листопаді 1641 року парламент прийняв важливий документ за назвою «Велика ремонстрація». У ньому вміщувалася, по суті, програма буржуазно-дворянської опозиції. Студентам необхідно ретельно проаналізувати даний документ, виділивши окремо економічні, політичні й релігійні вимоги опозиції. Важливо усвідомити, що саме цей документ заклав основи парламентської системи правління в Англії. Хоча багато сподівань народних мас не ввійшли до «Великої ремонстрації», але значення її було дуже велике.

Характеризуючи політичні погляди левеллерів, як самостійної течії, слід підкреслити, що вони виражали інтереси дрібних власників і вимагали загального виборчого права для чоловіків. А за справжню рівність виступали дигери, які проповідували суспільство загальної рівності, але без насильства.

Характеризуючи ці течії, необхідно дати характеристику їх лідерам та програмам.

4. Найбільш важливим періодом англійської історії XVII століття є 1640–1650-ті роки, час громадянської війни, республіки й протекторату, коли політична боротьба досягла найвищої напруги. Студентам слід охарактеризувати кожний період, чітко визначити хронологічні межі кожного етапу і дати оцінку діяльності лідерів та основним подіям.

ІНДЗ

Написати реферат на вибрану тему:

1. Олівер Кромвель - «Робесп'єр і Наполеон англійської революції».
2. Ідеї Дж. Лільберна.
3. Дж. Уінстенлі й диггери.

Література

1. Дмитриевский Л.П. Законодательство английской революции 1640–1660 гг. М.-Л., 1946.
2. Кислица Н.А. Английская буржуазная революция середины XVII в. / Практикум по новой истории. Ч. I. Вып. 1. М., 1963.
3. Сборник документов по истории нового времени: Буржуазные революции XVII–XVIII вв. М., 1990.
4. Английская буржуазная революция XVII в. В 2-х тт. М., 1954.
5. Архангельский С.И. Аграрное законодательство Английской революции 1649–1660. Л., 1940.
6. Барг М.А. Великая Английская революция в портретах ее деятелей. М., 1991.
7. Лавровский В.М., Барг М.А. Английская буржуазная революция. М., 1958.
8. Хилл К. Английская революция. М., 1947.
9. Вольский С. Кромвель. М., 1944.
10. Павлова Т.А. Уинстенли. М., 1987.
11. Холореншеу Г. Левеллеры и Английская революция. 1947.

Семінарське заняття № 6

Тема: Реставрація Стюартів. «Славна революція» 1688 р.

Завдання: з'ясувати причини зміни політичної ситуації в Англії; порівнювати діяльність англійських королів; встановити наслідки протистояння між парламентом та королем; вказати на значення політичних змін в Англії другої половини XVII ст. для подальшого розвитку історичного процесу.

Основні події: 3 лютого 1660 р. війська генерала Монка зайняли Лондон; квітень 1660 р. Бредська декларація і реставрація Стюартів; 1660–1685 рр. правління Карла I; 1672 р. Декларація про віротерпимість; 1679 р. прийняття парламентом «Habis Corpus Act»; «1685–1688 рр. правління Якова II; листопад 1688 р. державний переворот і встановлення конституційної монархії; жовтень 1689 р. ухвалення «Білля про права».

Основні поняття і терміни: торі, вігі, протекціонізм, декларація, демократія, фригольдери, копигольдери, конституційна монархія, «славна революція», реставрація, парламент.

Особа в історії: Карл II Стюарт; Яків II Стюарт; Вільгельм Оранський.

План:

1. Англія в період реставрації Стюартів.
2. Боротьба між парламентом і королівською владою.
3. «Славна революція» 1688 р. «Біль про права».
4. Історичне значення Англійської революції.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. При відповіді на перше питання слід назвати причини, за яких стала можливою реставрація королівської династії Стюартів. Особливе місце в цьому процесі займав англійський генералітет та армія. Вказати на роль Бредської декларації та першочергові заходи, здійснені Карлом II для повернення попереднього статусу трону. При розгляді економічного аспекту цього періоду необхідно зупинитися на політиці протекціонізму та розвитку мануфак. Значну увагу слід приділити і зовнішній політиці Англії цього періоду. Саме в середині XVIII ст. було закладено основи Британської колоніальної імперії.

2. У другому питанні необхідно підкреслити, що проти короля наростала опозиція, яка призвела до структуризації англійського парламенту, що заклало основи сучасному партійному спектру англійської політики. Тут слід розглянути політику обох партій, яка сприяла буржуазному розвитку країни. Студентам слід детально опрацювати текст закону «Habis Corpus Act» та вказати на його роль в подальшій історії країни.

3. Невдоволення різних верств суспільства політикою Стюартів призвело до державного перевороту і усунення Якова II від влади. В країні була встановлена парламентська монархія. При підготовці цього питання слід дати характеристику особливостям безкровної революції та «Білью про права» 1689 р. Довести, що утвердження конституційної монархії відповідало потребам

буржуазії і означало передачу вищої влади парламенту, в руках якого зосередилися законодавчі і частково виконавчі функції.

4. Розглядаючи четверте питання слід розкрити наслідки англійської революції, зробивши окремо акценти на політичному, економічному, соціальному та зовнішньополітичному аспектах. При цьому необхідно підкреслити, що революція виявилася незавершеною, але вона була важливою подією європейської і світової історії.

Література

1. Дмитриевский Л.П. Законодательство английской революции 1640 1660 гг. М.-Л., 1946.
2. Кислица Н.А. Английская буржуазная революция середины XVII в. / Практикум по новой истории. Ч. I. Вып. 1.- М., 1963.
3. Сборник документов по истории нового времени: Буржуазные революции XVII-XVIII вв. М., 1990.
4. Английская буржуазная революция XVII в. В 2-х тт. М., 1954.
5. Архангельский С.И. Аграрное законодательство Английской революции 1649 1660. Л., 1940.
6. Барг М.А. Великая Английская революция в портретах ее деятелей. М., 1991.
7. Лавровский В.М., Барг М.А. Английская буржуазная революция. М., 1958.
8. Хилл К. Английская революция. М., 1947.
9. Вольский С. Кромвель. М., 1944.
10. Павлова Т.А. Уинстенли. М., 1987.
11. Холореншеу Г. Левеллеры и Английская революция. 1947.

Семінарське заняття № 7

Тема: Англійські колонії Північної Америки в XVII – XVIII ст.

Завдання: прослідкувати процес колонізації території Північної Америки європейцями; охарактеризувати соціально-економічний розвиток колоній та особливості політичного устрою; проаналізувати фактори, що спричинили зміни у відносинах між колоніями і метрополією; назвати причини визвольного руху.

Основні події: 1000 р. – перша спроба колонізації європейцями Північної Америки; 1585 р. заснування в Північній Америці першої англійської колонії Вірджинії; 1607 р. – засновано перше постійне поселення англійців на Атлантичному узбережжі Північної Америки Джеймстаун; 1622 р. – повстання індіанців проти англійських колоністів.

Основні поняття і терміни: колонія, метрополія, аборигени, територіальна експансія, скватери, губернатор.

Особа в історії: Б. Франклін; Т. Джефферсон; С. Адамс.

План:

1. Індіанці до початку англійської колонізації.
2. Заснування перших англійських колоній в Північній Америці
3. Колонії і метрополія в період Англійської революції XVII ст.
4. Соціально-економічний і політичний розвиток колоній у XVII - першій половині XVIII ст. та визвольний рух.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. Відповідаючи на перше питання слід вказати, яким чином відбувалося заселення американського континенту та формування аборигенів. Перші спроби європейської колонізації території Північної Америки припадають на 1000 рік н. е., здійснювані вікінгами. При цьому необхідно нагадати, як змінилася ситуація для індіанців з відкриттями Х. Колумба. Англія і Франція, де буржуазні відносини розвивалися активніше, ніж на Піренеях, з нестерпною заздрістю дивилися на збагачення іспанців і португальців. У XVI ст. Новий Світ стає мішенню і приманкою для англійських шукачів пригод, купців і джентльменів. Піратство у водах Америки, за активної підтримки корони, стає постійним промислом багатьох англійців.
  2. При відповіді на друге питання слід охарактеризувати етапи англійської колонізації території Північної Америки та процес утворення перших англійських колоній. Незважаючи на те, що Англія пізніше інших країн почала колонізацію Нового Світу, в XVIII ст. у Північній Америці існувало вже 13 англійських колоній, що активно розвивалися. У процесі аналізу рекомендованої літератури, студентам необхідно виявити особливості англійської колонізації; основні передумови й причини переселення англійців у Північну Америку. Необхідно зауважити характер відносин між аборигенами і колоністами та наслідки англійської експансії для місцевого населення. Війни з індіанцями були жорстокими і варварськими. Прибутковим способом первісного накопичення капіталів служила работоргівля. Гострими були протиріччя і серед білого населення колоній.
  3. Бурхливі події 1640 року в Англії відбилися і на її колоніях. Суттєво зменшується притік переселенців та англійських товарів. До подій в Англії колонії поставилися неоднаково. Характеризуючи цю ситуацію, студентам слід показати ставлення різних груп населення цих колоній до подій в метрополії. Підсумовуючи відповідь на питання, необхідно підкреслити, що революційні події в метрополії мали вплив і на долю колоній. Довести, що там поживавилася торгівля, започатковувалося промислове виробництво, активізувалася діяльність місцевих асамблей і участь колоністів у політичному житті. Зазнала змін і соціальна структура колоній.
  4. Від початку заснування і до початку революції населення 13 англійських колоній Північної Америки швидко зростало і було багатонаціональним. Студентам необхідно показати соціальну структуру населення колоній та ті проблеми, які необхідно було долати жителям колоній. З економічним ростом колоній створювався єдиний американський ринок, налагоджувалися внутрішні зв'язки, почала формуватися нова північноамериканська нація. Необхідно назвати фактори, що обумовили цей процес.
- За економічними ознаками колонії поділялися на три групи, з притаманною тільки їм спеціалізацією. Суттєво ситуація змінилася з реставрацією Стюартів, які

намагалися створити в колоніях централізоване управління, насадити феодальні інститути та впровадження системи меркантилізму.

В колоніях зростає опір британському пануванню та консолідація демократичних сил. Необхідно дати характеристику акціям та оцінити діяльність організації «Сини свободи».

Література

1. Ардашов П.И. Хрестоматия по всеобщей истории. Новая история в отрывках из источников . Ч. I. М., 1989.
2. Практикум по новой истории / 1640 1870/. М., 1973.
3. Сборник документов по новой истории стран Европы и Америки (1640 1870). М., 1990.
4. Сборник документов по истории нового времени: Буржуазные революции XVII-XVIII вв. М., 1990.
5. Хрестоматия по новой истории (1640 1870). М., 1980.
6. Хрестоматия по новой истории (1642 1870). Ч.І. К., 1960.
7. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. Т. 2. М., 1975.
8. Рюде Дж. Народные низы в истории: 1730 1848. М., 1984.
9. Фоглер Г. Единство и многообразие в процессе перехода от феодализма к капитализму // Новая и новейшая история. 1990. - № 3. С. 189 199.
10. Болховитинов Н.Н. Россия и война США за независимость. 1775 1783. М., 1976.
11. Бран Дн. Схорони мое сердце. История американского запада, рассказанная индейцами. М., 1984.
12. Война за независимость и образование США / Под ред. Севастьянова Г.Н. М., 1976.
13. Все монархи мира. Западная Европа. Энциклопедия. М.: 1999.
14. Гаджиев К.С. Американский протестантизм: история и современность // Новая и новейшая история. 1993. - № 1. С. 96 114.
15. Ефимов А.В. Очерки истории США. От открытия Америки до окончания гражданской войны. М., 1958.
16. Зайчик О.В. Конституция США: иллюзия та реальность. До 200-річчя Конституції США. К., 1987.
17. История США. Т. 1, 2. К., 1983.
18. Печатнов В.О. Гамильтон и Джефферсон. М., 1984.
19. Слезкин П.Ю. Легенды, утопия, быль в ранней американской истории. М., 1981.
20. Согрин В.В. Основатели США: исторические портреты. М., 1983.
21. Степанова О.Л. 4 июля 1776 года. М., 1976.

Семінарське заняття № 8 – 9

Тема: Війна Північноамериканських колоній Англії і утворення США

Завдання: виявити причини та знати етапи боротьби північноамериканських колоній Англії за незалежність; ознайомитися з основними положеннями

Декларації незалежності США, Конституції США 1787 р. та «Білля про права»; вказати на особливості демократичного устрою США; охарактеризувати історичні постаті; оцінити ступінь прогресивності першої американської революції.

Основні події: грудень 1773 р. «Бостонське чаювання»; 19 квітня 1775 р. – початок війни за незалежність; вересень 1774 р. – I Континентальний конгрес; травень 1775 р. – II Континентальний конгрес, Дж. Вашингтон очолив американські збройні сили; 4 липня 1776 р. - прийняття Декларації незалежності США; 17 жовтня 1777 р. капітуляція англійських військ біля Саратоги; 19 жовтня 1781 р. капітуляція англійців під Йорктауном; 3 вересня 1783 р. – підписання мирного договору, Англія визнала США; 1787 р. – прийняття Конституції США; 1789 р. ратифікація «Білля про права».

Основні поняття і терміни: конфедерація, «Бостонське чаювання», конституція, «Декларація незалежності», Конгрес, Сенат, палата представників, президент, республіка, федерація, Білля про права, протекціоністська політика, плантаційна рабовласницька система, чартер, переселенський капіталізм.

Особа в історії: Дж. Адамс; Дж. Вашингтон; Д. Шейс; Дж. Медісон.

План:

1. Початок та особливості Американської революції.
2. Війна за незалежність та формування нової влади.
3. Військові дії 1776 – 1781 рр.
4. Загострення соціально-економічних протиріч. Становлення державного ладу США.
5. Дипломатія США. Франко-американський союз.
6. Результати та історичне значення Американської революції другої половини XVIII ст.

ІНДЗ

1. Підготувати повідомлення з історії національної символіки США.
2. Скласти хронологічну таблицю перебігу подій.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. Спроби метрополії обмежити волю підприємництва в колоніях створювали економічні передумови Американської революції. Прийняті в 1765 році закони (у першу чергу акт про гербовий збір) викликали бурхливий протест більшості колоністів. У жовтні того ж року в Нью-Йорку був скликаний конгрес представників колоній, де була прийнята перша «Декларація права». Аналізуючи цей документ, необхідно показати, чого домагалися колоністи в економічній і політичній сферах. При розгляді другої декларації прав, прийнятої на конгресі у Філадельфії в 1774 року, важливо довести, що вона мала більше радикальний характер, ніж перша. Студентам необхідно усвідомити, у чому причини цієї еволюції.

Прогресивна політична думка, ідеї англійських, французьких філософів одержали активне поширення й у Північній Америці. Найбільш яскравими представниками американської просвітительської думки були Б. Франклін, Т. Джефферсон, Т. Пейн. Кожний з них виступав за свободу американських колоній, відрізняючись, однак у

ступені радикальності своїх поглядів. У позиції Б. Франкліна необхідно звернути увагу на помірність і практицизм поглядів автора. Більше радикальних поглядів дотримувався автор «Декларації про незалежність» Т. Джефферсон і ідеалом якого була демократична республіка. Аналізуючи його погляди, студенти не повинні забувати, що саме Джефферсон був ініціатором прийняття «Білля про права», правової основи життя американців. Досить цікаво, що революційна доктрина була висловлена вперше не американцем, а англійським радикалом Томасом Пейном.

2. Війна за незалежність в Північній Америці 1775 – 1783 рр. була першою буржуазною революцією на Американському континенті. При відповіді на друге питання студентам слід з'ясувати завдання, які ставилися перед її учасниками. Студентам необхідно також відстежити сам хід військових дій і звернути увагу на труднощі, які доводилося долати революційній армії.

Під час Війни за незалежність проти Англії відбувалася і гостра політична боротьба в самих колоніях. Широкий народний рух сприяв демократизації системи політичної влади в самих штатах, були проведені важливі радикальні соціальні і політичні перетворення. Колишні колонії стали штатами з республіканською формою правління. У 1776 – 1780 рр. усі 13 штатів прийняли свої конституції.

Необхідно також охарактеризувати найвищі органи влади США за Конституцією 1787 р. та показати значення цього документа для подальшої долі країни.

3. На середину XVIII ст. у сфері економіки і соціальних відносин північноамериканських колоній Англії склалася гостра і суперечлива ситуація, небезпечна серйозними конфліктами. Визвольні рухи в колоніях піднялися відразу після закінчення Семилітньої війни 1756 – 1763 рр. Витіснивши в результаті війни із Канади своїх головних суперників французів, англійці спробували ввести більш суворий режим у своїх північноамериканських володіннях. Ця спроба викликала рішучий опір з боку американців. Почалися масові компанії протесту, безпосереднім приводом до яких стало прийняття британським парламентом 22 березня 1765 р. закону про гербовий збір. Для кращого висвітлення етапів цієї боротьби студентам варто створити хронологічну таблицю за такими напрямками:

Важливі події політичної історії	Перебіг війни	Міжнародні відносини

4. При відповіді на четверте питання слід звернути увагу на економічні труднощі, що виникли в ході війни та масове зростання незадоволення. Особливо виділяється велике повстання дрібних фермерів, на чолі якого став ветеран війни за незалежність Даніель Шейс. В ході масових виступів неодноразово звучали заклики виробити справедливую конституцію, яка б відповідала інтересам народу. Студентам необхідно охарактеризувати економічні проблеми та соціальні протиріччя, які мали місце в цей період та показати роботу конвенту по виробленню конституції. Обнародування конституції викликало гострі дебати в суспільстві. В ході політичної боротьби навколо конституції 1787 р. важливе місце зайняло питання про права людини. Тому необхідно при відповіді на питання

детально охарактеризувати основні положення Конституції США та Білля про права і дати оцінку цим історичним документам.

5. Важливе значення для колоній в боротьбі з Англією мала позиція європейських держав. Студентам необхідно звернути увагу на міжнародну обстановку, яка складалася на європейському континенті в другій половині XVIII ст. і що спонукало європейських лідерів підтримати колоністів у їх визвольній боротьбі?

6. Американська революція другої половини XVIII ст. є однією з ранніх демократичних революцій Нового часу. Головним її досягненням стало утворення нової незалежної демократичної держави на американському континенті. Під час відповіді на це питання від студентам потрібно вказати на результати революції для американського суспільства у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах, а також показати прогресивне значення цих подій для всієї світової історії. Адже значення першої американської революції не обмежується географічними рамками Північної Америки.

Література

1. Ардашов П.И. Хрестоматия по всеобщей истории. Новая история в отрывках из источников . Ч. I. М., 1989.
2. Практикум по новой истории / 1640 1870/. М., 1973.
3. Сборник документов по новой истории стран Европы и Америки (1640 1870). М., 1990.
4. Сборник документов по истории нового времени: Буржуазные революции XVII XVIII вв. М., 1990.
5. Хрестоматия по новой истории (1640 1870). М., 1980.
6. Хрестоматия по новой истории (1642 1870). Ч. I. К., 1960.
7. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. Т. 2. М., 1975.
8. Рюде Дж. Народные низы в истории: 1730 1848. М., 1984.
9. Фоглер Г. Единство и многообразие в процессе перехода от феодализма к капитализму // Новая и новейшая история. 1990. - № 3. С. 189 199.
10. Болховитинов Н.Н. Россия и война США за независимость. 1775 1783. М., 1976.
11. Бран Дн. Схорони мое сердце. История американского запада, рассказанная индейцами. М., 1984.
12. Война за независимость и образование США / Под ред.. Севастьянова Г.Н. М., 1976.
13. Гаджиев К.С. Американский протестантизм: история и современность // Новая и новейшая история. 1993. - № 1. С. 96 114.
14. Ефимов А.В. Очерки истории США. От открытия Америки до окончания гражданской войны. М., 1958.
15. Зайчик О.В. Конституция США: иллюзия та реальность. До 2200-річчя Конституції США. К., 1987.
16. История США. Т. 1, 2. К., 1983.
17. Печатнов В.О. Гамильтон и Джефферсон. М., 1984.
18. Слезкин П.Ю. Легенды, утопия, былль в ранней американской истории. М., 1981.
19. Согрин В.В. Основатели США: исторические портреты. М., 1983.

Семинарське заняття № 9

Тема: Соціально-економічний і політичний розвиток Франції у XVII – XVIII ст.

Завдання: дати характеристику соціально-економічному та політичному розвитку Франції напередодні революції; на основі вивчених ідей французьких просвітителів обґрунтувати ідеологічні передумови революції; охарактеризувати історичні документи та діяльність історичних осіб; дійти висновку, що революція у Франції була неминучою в умовах кризи феодално-абсолютистського ладу.

Основні події: 1648 – 1649 рр. «Парламентська Фронда»; 1650 – 1653 рр. – «Фронда принців»; 1733 – 1735 рр. війна за «польську спадщину»; 1740 – 1748 рр. війна за «австрійську спадщину»; 1756 – 1763 рр. – Семилітня війна.

Основні поняття і терміни: абсолютизм, становий устрій, Просвітництво, «Енциклопедія», Фронда, «Аугзбурзька ліга», гугеноти, буржуазія, регенство, чинш, шампар, талья, габель, акціонерне товариство, позика, панщина.

Особа в історії: Арман Жан дю Плессі Ришельє; Людовик XIV; Дж. Мазаріні; Ж.-Б. Кольбер; Філіп Орлеанський; Людовик XV; Флері; Людовик XVI; Ж. Неккер; Р. Торго.

План:

1. Економічний розвиток Франції у XVII – XVIII ст.
2. Соціальна структура французького суспільства. Особливості позиції селянства напередодні революції.
3. Політичний лад Франції. Криза абсолютизму.
4. Причини передреволюційної кризи у Франції. Подібність та відмінність початку Англійської та Французької революцій.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. На середину XVII ст. Франція являла собою найбільшу і багатонаселену централізовану державу Західної Європи. Економіка країни зберігала переважно аграрний характер. Сільськогосподарська продукція була предметом торгівлі. У XVII – XVIII ст. тривав процес «первісного накопичення капіталів». Студентам необхідно прослідкувати цей процес, показати роль мануфактурного виробництва, вказати на факти, що свідчили про зародження ринкових відносин. Довести, що для успішного розвитку ринкових відносин у Франції XVIII ст. умов не було через відсутність широкого внутрішнього ринку, а його розвитку заважало панування феодалних відносин. При відповіді на питання слід звернути увагу на реформаторську діяльність французьких міністрів фінансів Ж.Б. Кольбера, Ж. Неккера, Р. Тюрго, показати прогресивне значення запропонованих ними заходів для соціально-економічних та політичних перетворень в країні.

2. Складні процеси переживало французьке суспільство. Становий лад у Франції приводив до того, що увесь третій стан був політично безправним і основним платником податків. Селянство основна маса непривілейованого платника податків третього стану і у XVIII ст. несли основний тягар податків феодально-абсолютистської монархії. Відповідь на питання вимагає чіткої характеристики життєдіяльності кожного стану. Звернути увагу на ту кількість повинностей селян, що вони здійснювали на користь феодала, короля, церкви. Необхідно довести, що ліквідація станів у Франції була одним із важливих завдань революції, що назрівала в країні.

3. XVII–XVIII ст. в політичній історії Франції характеризується як період кризи абсолютизму. Відповідаючи на питання необхідно охарактеризувати соціально-політичну кризу в період Фронди, показати спроби французьких королів рятувати монархію, що мали тимчасовий успіх. Будь-які спроби проведення реформ наражалися на опір уряду, дворянства і духовенства і були черговим свідченням того, що реформою «згори» в рамках абсолютизму було неможливо вирішити назрілі проблеми подальшого розвитку країни. Зовнішньоекономічні та військові негаразди ще більше поглибили кризу французького абсолютизму.

4. Відповідаючи на четверте питання студентам слід вказати на суперечності між розвитком ринкових відносин у країні та застарілим соціальним, економічним і політичним ладом феодальної Франції. Довести, що напередодні революції для Франції були характерні: державне банкрутство, торговельно-промислова криза, голодні неврожайні роки, незадоволення і чисельні заворушення народних мас, а передові ідеї французьких просвітителів відігравали важливу роль в ідеологічній підготовці революції. Особливість ідеологічної підготовки французької революції полягала в тому, що вона відбувалася під прапором не релігійних, а філософсько-політичних ідей.

При відповіді на другу частину питання варто створити порівняльну таблицю, що дасть і візуальне запам'ятовування особливостей революційного процесу в названих країнах.

Література

1. Марат Жан Поль. Избранные произведения. Т. I. М.: 1956.
2. Робеспьер М. Избранные произведения. Т. I. М.: 1965.
3. Документы истории Великой Французской революции. Т. I М.: 1990.
4. Клеменц Н.А. Французская буржуазная революция 1789 1794. Практикум. М.: 1961.
5. Практикум по новой истории /1640-1870/. М., 1973.
6. Сборник документов по истории нового времени: Буржуазные революции ХУП ХУШ вв. / Под ред. В.Г.Сироткина. М.: 1990.
7. Хрестоматия по новой истории. 1640 1870. М., 1980.
8. Хрестоматия по новой истории /1642 1870/. Ч.1. К., 1960.
9. Валовой Д.В. Дерзновение. Сборник. М., 1991.
10. Корона и эшафот. Исторические очерки. М., 1991.
11. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. - Т.2. М., 1975.
12. Рюде Дж. Народные низы в истории. 1730 1848. М., 1984.
13. Джеджула К.О. Історія Франції. К., 1954.

14. История Франции. Т.2. М., 1972.
15. Кропоткин П.А. Великая Французская революция. 1789 1793 . М., 1979.
16. Манфред А.З. Великая Французская буржуазная революция XVIII века. 1789 1794. М.: 1956.
17. Манфред А.З. Три портрета эпохи Великой Французской революции. - М.: 1989.
18. Серебрякова Г.И. Женщины эпохи французской революции. М., 1964.
19. Французская революция XVIII века: экономика, политика, идеология.
20. Черкасов П.П. Лафайет. М., 1991.
21. Штранге М.М. Русское общество и французская революция. 1789 1794. М.: 1956.

Семінарське заняття № 10–11

Тема: Французька революція XVIII ст.

Завдання: з'ясувати причини, характер, завдання та особливості революції, характеризувати її основні етапи; проаналізувати зміст і значення основних програмних документів цього періоду; дати оцінку діяльності історичних осіб та пояснити їх ідеї; показати всесвітньо-історичне значення Французької революції.

Основні події: 14 липня 1789 р. початок революції; 26 серпня 1789 р. ухвалення Декларації прав людини і громадянина; 3 вересня 1791 р. затвердження першої Конституції Франції; 10 серпня 1792 р. повалення монархії; 22 вересня 1792 р. – Франція оголошена республікою; 2 червня 1793 р. прихід до влади якобінців; 24 червня 1793 р. прийняття нової Конституції; 27 липня 1794 р. падіння якобінської диктатури; 27 липня 1794 р. прихід до влади термідоріанців; 1795 1799 рр. влада Директорії; 1796 1797 рр. італійські походи Наполеона; 1798 1799 рр. єгипетський похід Наполеона; листопад 1799 р. перехід влади до трьох консулів, завершення революції.

Основні поняття і терміни: Генеральні штати, Установчі збори, Бастилія, Декларація прав людини і громадянина, Конституція, Законодавчі збори, Національний Конвент, коаліція, фельяни, жирондисти, право, якобінці, диктатура, терор, «шалені», дехристиянізація, державний переворот, термідоріанці, Директорія, роялісти, антифранцузькі коаліції.

Особа в історії: Г. Мірабо, М. Лафайет, Руже де ЛільБріссо, М. Робесп'єр, Ж. Дантон, Марат, Жак Ру, Шометт, Ебер, П. Баррас, Наполеон Бонапарт, Ф. Бабеф, Сійєс, Р. Дюко.

План:

1. Початок революції.
2. Законодавство Установчих зборів. Перебудова держави і суспільства.
3. Повалення монархії і встановлення республіки у Франції.
4. Правління жирондистів і їх падіння.
5. Якобінська республіка. Формування диктатури.
6. Термідоріанський режим. Директорія.
7. Історичне значення Французької революції XVIII ст.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. Відповідаючи на перше питання студенти мають чітко вказати на причини, характер, періодизацію, завдання та рушійні сили революції. Також необхідно охарактеризувати основні етапи цієї революції і підкресли, що у перебігу революції влада переходила до чимраз рішучіших представників буржуазії, а тому революція розвивалася висхідною лінією.

Студентам необхідно вказати, що стало приводом до революції, показати послідовність подій її початкового етапу.

2. Друге питання вимагає аналізу діяльності Установчих зборів в галузі адміністративного управління, в економіці та соціальній політиці. Необхідно проаналізувати основні положення політико-правових та нормативних актів, прийнятих Установчими зборами, довести, що саме цей період в історії Франції характеризується як перехідний від абсолютизму до конституційної монархії. Показати яку велику роль у розвитку революції відіграли політичні клуби.

Французька революція дала по всій Європі потужний імпульс до пробудження і активізації антифеодальних сил. Боротьба з нею відповідала корінним інтересам правлячих кіл європейських монархій. Студентам необхідно показати зміни, що відбулися в цей період в системі міжнародних відносин в Європі та початок формування антифранцузьких коаліцій європейських країн.

3. В ході відповіді на третє питання необхідно показати погіршення внутрішньополітичної ситуації, проаналізувати причини політичної кризи. Внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники спричинили нове революційне піднесення. Довести, що логічним завершенням цього періоду французької революції стало позбавлення короля Людовика XVI влади і встановлення республіки. Внаслідок повстання 10 серпня 1792 р. до влади прийшли жирондисти торгово-промислової буржуазії. Необхідно підкреслити, що проголошення республіки створило умови для успішного соціально-економічного і політичного розвитку на основі принципів буржуазної демократії.

4. Характеризуючи діяльність жирондистів при владі необхідно вказати на гостру політичну боротьбу в Національному Конвенті, що велася між жирондистами та якобінцями, які були в опозиції. Жирондисти проводили помірковану політику, прагнули уникнути кровопролиття в перебігу війни та боротьби з повсталими у Вандеї. Необхідно довести, що їхні спроби розв'язати продовольчу проблему через підтримку приватної ініціативи не могли принести негативного результату. Показати, що помилкою жирондистів було те, що після проголошення республіки і завоювання політичних свобод завдання революції вичерпано. Незважаючи на невдачі, жирондисти в багатьох департаментах і в самому Конвенті користувалися більшим успіхом, ніж якобінці.

5. Готуючись до відповіді на питання про прихід до влади якобінців та встановлення диктатури, у першу чергу необхідно пояснити, чому політика жирондистів зазнала краху. Варто поміркувати над проблемою: якобінська диктатура це закономірний хід революційних подій чи випадковий збіг історичних обставин? Чи має терор як засіб здійснення державної політики історичне майбутнє?

У ході відповіді слід охарактеризувати діяльність органів влади за якобінської диктатури та внутрішню і зовнішню політику цього періоду. Назвати головні причини падіння влади якобінців, при цьому вказати на існування протиріч серед якобінців, недосконалу соціальну та економічну політику, що призвела до втрати підтримки серед населення, та масштабний терор, що, фактично, поховав якобінську диктатуру.

Приходимо до висновку, що переворот, здійснений 31 травня 2 червня 1793 р. ультралівими республіканцями призвів до встановлення тоталітарної диктатури якобінців. Терор проти внутрішніх ворогів режиму та жорстокі організаційні заходи у боротьбі проти іноземної інтервенції дозволили вирішити низку важливих проблем революції і перемогти антифранцузьку коаліцію. У свою чергу, ескалація терору навесні 1794 р. розколола Конвент і сприяла термідоріанському перевороту.

6. Внаслідок державного перевороту 27 липня 1794 р. до влади у Франції доступилася велика буржуазія. Це була нова буржуазія, яка розбагатіла в ході революції. Студенти мають прийти до висновку про те, що переворот 9 термідора не був поверненням до феодального минулого, а означав подальший розвиток нових буржуазних відносин. У країні розпочався розвиток капіталістичної економіки, вільної від залишків феодалізму, але далекої від інтересів основної маси населення. Пояснити, що політична історія Франції 1794-1799 рр. цікава тим, що в цей період привести французів до згоди й об'єднання міг лише сильний лідер, у характері якого поєднувалися риси тирана і національного героя.

У період французької революції було прийнято три конституції. Для кращого закріплення знань і аналізу їх основних положень студентам варто створити порівняльну таблицю:

Французькі конституції періоду революції

Основні положення в галузі:	Конституція 1791 р.	Конституція 1793 р.	Конституція 1795 р.	Конституція 1799 р.
управління				
економіки				
соціальної політики				
культури				

7. Переворотом 9 листопада 1799 р. закінчилася французька революція. У Європі почався період післяреволюційної стабілізації, закріплення і законодавчого оформлення результатів революції. Французька буржуазія була зацікавлена у стабілізації внутрішнього становища, а тому виступала за встановлення сильної влади. Оцінюючи значення революції слід вказати на економічні, соціальні, політичні та культурні зміни, що відбулися у Франції в останній чверті XVIII ст. та її величезний міжнародний резонанс.

Слід дійти висновку, що десять років французької революції залишили великий слід не тільки у Франції, а й у всьому світі. Революція була спробою здійснення повної реорганізації соціального устрою. Це була також і духовна революція, що на практиці втілювала філософію природи і людства. Проте революція породила не тільки ідеали свободи, рівності, братерства, але й страх перед жахами революції, консерватизм і реакційні настрої. Саме Французька революція XVIII ст. зробила найбільший вплив на розвиток цивілізації в XIX ст.

ІНДЗ

1. Написати історичний твір на тему: «Нові Робесп'єри в історії народів шлях до справедливого суспільства або повернення до страху»
2. За допомогою Internet-ресурсів створіть сласний науково-популярний чотирисерійний історичний фільм «Велика французька революція кінця XVIII ст.» за планом: а) назва серій; б) головні герої; в) події, музичне оформлення кожної серії; г) післямова (висновки).

Література

1. Марат Жан Поль. Избранные произведения. - Т. 2. - М., 1956.
2. Робеспьер М. Избранные произведения. Т. 2.- М., 1965.
3. Документы истории Великой Французской революции. Т. 1.- М., 1990. - С. 144-148, 153-155, 156-157, 208-209, 209-213.
4. Кислица Н.А. Французская буржуазная революция 1789 - 1794. // Практикум. - М., 1968.
5. Практикум по новой истории /1640-1870/. - М., 1973.
6. Сборник документов по истории нового времени: буржуазные революции XVII-XVIII вв. / Под ред. В.Г. Сироткина. - М., 1990.
7. Хрестоматия по новой истории. 1640-1870.-М., 1980.
8. Хрестоматия по новой истории /1642-1870/. 4.1.- К., 1960.
9. Валовой Д.В. Дерзновение. Сборник. - М., 1991.
10. Корона и эшафот. Исторические очерки. - М., 1991.
11. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. - Т.2.-М., 197: .
12. Рюде Дж. Народные низы в истории. 1730-1848.-М, 1984.
13. Джеджула К.О. Історія Франції. - К., 1954.
14. Захер Я. М. Движение «бешеных». - М., 1961.
15. История Франции. Т.2. - М., 1972.
16. Кропоткин П.А. Великая Французская революция. 1789-1793.-М., 1979.
17. Левандовский А.П. Дантон. - М., 1964.
18. Манфред А.З. Великая французская буржуазная революция XVIII века. 1789-1794.-М., 1956.
19. Манфред А.З. Три портрета эпохи Великой Французской революции. М.: 1989.
20. Молчанов Н. Монтаньяры. М.: Просвещение, 1989.
21. Ревуненков В.Г. Очерки по истории Великой Французской революции. Падение монархии. 1789-1792.-Л., 1982.
22. Ревуненков В.Г. Парижская Коммуна. 1792-1794.- Л., 1976.

Семинарське заняття № 12-13

Тема: Франція в роки Консульства та Першої імперії

Завдання: ознайомитися з передумовами та причинами зміни політичної ситуації у Франції; пояснити суть бонапартизму як форми правління; проаналізувати внутрішню та зовнішню політику Наполеона, розкрити характер і мету наполеонівських воєн як засобу здійснення зовнішньої політики; дати оцінку ролі особистостей в історії; здійснити аналіз історичних документів.

Основні події: 1801 р. конкордат з папою Пієм VII; 1802 р. сенат призначив Наполеона довічним консулом; 1804 р. Наполеон стає імператором усіх французів; 1804 р. набуває чинності Цивільний кодекс; 1805 р. утворення третьої коаліції; 1806 1807 рр. дії четвертої коаліції; 21 листопада 1806 р. початок континентальної блокади Англії; 7 липня 1807 р. Тільзитський мир між Францією і Росією; 1809 р. утворення п'ятої коаліції; 24 червня 1812 р. початок вторгнення Наполеона в Росію; 26 серпня 1812 р. Бородінська битва; жовтень 1813 р. битва під Лейпцигом; квітень 1814 р. перша реставрація Бурбонів; вересень 1814 р. червень 1815 р. робота Віденського конгресу; 20 березня 1815 р. 22 червня 1815 р. «Сто днів» Наполеона; 18 червня 1815 р. битва при Ватерлоо; 26 вересня 1815 р. утворення Священного союзу.

Основні поняття і терміни: консульство, імперія, бонапартизм, імператор, конкордат, Кодекси Наполеона, коаліція, континентальна блокада, Віденський конгрес, Священний союз, реставрація.

Особа в історії: Наполеон Бонапарт, Г. Нельсон, М. Ней, М. Кутузов, Олександр I, Людовик XVIII, К. Меттерніх.

План:

1. Державний переворот 18 брюмера.
2. Проголошення імперії.
3. Соціально-економічний розвиток Франції в роки Консульства та Першої імперії.
4. Наполеонівські війни.
5. Напад Наполеона на Росію і агонія імперії.
6. Крах Першої імперії. Перша реставрація Бурбонів.
7. «Сто днів». Друга реставрація Бурбонів.
8. Історичне значення наполеонівських воєн: неоднозначність оцінок.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. При відповіді на перше питання слід охарактеризувати ситуацію, яка сприяла перевороту 18 брюмера і встановленню консульства. Конституція 1799 р. фактично оформила військову диктатуру на чолі з Наполеоном Бонапартом. Формально Франція залишалася республікою, і уряд із трьох консулів через десять років мав бути переобраним. Але фактично від республіки залишалася лише оболонка. Вся

повнота влади перейшла до першого консула Наполеона Бонапарта, а два інших консули володіли лише дорадчим голосом.

Студентам необхідно з'ясувати соціально-економічну та політичну ситуацію, яка мала місце в цей період історії Франції, а також характер і напрямки зовнішньої політики.

2. Логічним результатом політики останніх років було проголошення в травні 1804 р. Наполеона Бонапарта імператором Франції під ім'ям Наполеона I. У країні встановилася військово-бюрократична монархія. Заходи нової влади кардинально відрізнялися від періоду республіки. Студентам слід визначити причини та наслідки такої діяльності Наполеона I і довести, що в роки Консульства та Першої імперії у Франції демократичні завоювання революції в переважній більшості були ліквідовані. Необхідно звернути увагу на те, що зміцнення особистої влади Наполеона супроводжувалося зміцненням могутності всієї імперії.

3. Попри всі негаразди, період Консульства та Першої імперії був сприятливим для промислового розвитку Франції. Наполеон Бонапарт зберіг ті завоювання революції, які були вигідні великій буржуазії і селянам-власникам. Кодекси Наполеона тільки закріпили таке становище, вони діяли і в тих державах, які були залежними від Франції. Студентам потрібно проаналізувати внутрішню політику та економічний розвиток Франції на початку XIX ст. і оцінити значення такої політики для подальшого розвитку країни.

4. Студентам слід розпочати підготовку до відповіді на це питання із з'ясування характеру і цілей наполеонівських війн, звернути увагу на те, що війни часів Наполеона I почали носити загарбницький характер на відміну від воєн Франції періоду Великої революції 1789–1799 рр. З метою дотримання послідовності подій варто створити таблицю:

Наполеонівські війни 1805 – 1815 рр.

Рік	Країни, з якими воювала Франція	Коаліція	Результати війни

Завойовницькі війни Франції того періоду привели до утворення величезної імперії з населенням у 75 млн. душ, що втричі перевищувало населення Франції. Розгляд цього питання дозволить з'ясувати характер бонапартизму як нової європейської політики початку XIX ст., показати вплив однієї особи на долі народів і держав Європи. Назвати твори літератури, мистецтва, кінематографа, де представлений образ Наполеона.

5. Підготовку до відповіді на п'яте питання слід розпочати зі з'ясування характеру франко-російських відносин 1800–1801 рр. При цьому слід довести, що війна Франції з Росією була неминучою. Варто згадати умови Тільзитського миру 1807 р. та прослідкувати процес підготовки Наполеона до війни проти Росії. Необхідно відстежити перебіг військових дій на території Росії.

Розгром армії Наполеона в Росії став відправною точкою розгортання національно-визвольного руху європейських народів проти французького панування і початком краху наполеонівської армії. Студентам необхідно з'ясувати,

чому поразка наполеонівської армії в Росії стала початком краху Французької імперії?

6. Назрівання внутрішньої кризи Першої імперії у Франції почалося ще в перше десятиліття XIX ст. Появою його були періодичні економічні спади, гостра промислова криза, перманентні війни, звуження соціальної бази наполеонівської імперії. Останній удар по наполеонівській Франції нанесли військові поразки 1812-1814 рр. Студентам потрібно детально охарактеризувати причини кризи, діяльність шостої антифранцузької коаліції, процес реставрації Бурбонів, Паризький мир 1814 р.

7. Десятимісячного правління Бурбонів було достатньо для того, щоб знову оживити пронаполеонівські настрої. При відповіді на питання варто дослідити ситуацію, що склалася у Франції на початку 1815 р. і створила умови для реваншу Наполеона Бонапарта та відновлення монархії. Проти Франції була створена остання, сьома коаліція. Поразка Наполеона Бонапарта в битві при Ватерлоо призвела до другої реставрації монархії Бурбонів. Далі слід охарактеризувати політику французьких королів в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах. Політика режиму Реставрації, що набувала все більш реакційного характеру, викликала глибоке незадоволення в широких колах французького суспільства. Студентам варто проаналізувати напрямки опозиційного руху цього періоду.

8. Історія постійно розвивається, але час від часу темпи еволюційних змін настільки високі, що еволюція перетворюється на революцію явище, яке змінює усталені ситуації в непередбачений, глибокий і незворотний спосіб. За нової історії приклади революцій військового характеру включають наполеонівські війни, коли конфронтація між арміями переходила в конфронтацію між державами. Наполеонівські війни показали агресивний і антинародний характер. Ці війни несли поневолення і бідкування народам Європи. При відповіді на питання слід довести, що в той же час в ряді країн вони підривали феодальні порядки і сприяли розвитку прогресивних буржуазних відносин. Загарбницькі війни буржуазної Франції і агресивні цілі інших держав перепліталися з національно-визвольною боротьбою народів проти іноземного гніту і феодалізму.

Література:

1. Наполеон. Избранные произведения. М., 1956.
2. Практикум по новой истории / 1640-1870. М., 1973.
3. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки /1640-1870. М., 1990.
4. Хрестоматия по новой истории. 1640-1870. -М., 1980.
5. Хрестоматия по новой истории / 1642-1870. К., 1960.
6. Неру Д. Взгляд на всемирную историю. Т.2. М., 1973.
7. Вейдер Б., Хепгуд Д. Кто убил Наполеона? Свердловск, 1991.
8. Джеджула К.О. Історія Франції. К., 1954.
9. Егоров А.А. Министр наполеоновской политики Фуше / Новая и новейшая история. 1990. - № 4. С. 121.
10. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. М., 1989.

11. Ревекін А.В. Французські династії: Бурбони, Орлеани, Бонапарти // Нова і найновіша історія. 1992. - №4. С. 82-110.
12. Тарле Е.В. Наполеон. - К., 1992.
13. Тарле. 1812 год. Сборник. М., 1959.
14. Валовой Д.В. Дерзновение. Сб. М., 1991.
15. Вре́мя боротьбы: от англійської революції до Парижської Коммуни. М., 1987.
16. Історія ХІХ в. Т. 1-8 / Пер. с франц. М., 1937.
19. Рюде Дж. Народні низи в історії. 1730 1848. М., 1984.
20. Далин В.М. Історики Франції ХІХ ХХ вв. М., 1981

Семінарське заняття № 14 – 15

Тема: Європа в добу революцій 1848 - 1849 рр.

Завдання: характеризувати політичне становище в Європі після Віденського конгресу, основні риси економічного, політичного і суспільного життя країн Європи у 1815 - 1847 рр., причини і наслідки парламентської реформи в Англії, чартистського руху, переході Британії до політики вільної торгівлі; аналізувати суспільно-політичні рухи в країнах Східної і Західної Європи, причини революції 1848 - 1849 рр.; розкривати особливості, характер, хід, причини поразок і наслідки революції в європейських країнах у 1848 - 1849 рр.

Основні події: *Франція:* 22 лютого 1848 р. початок революції; 25 лютого 1848 р. проголошення республіки; 26 червня 1848 р. повстання робітників у Парижі; грудень 1848 р. прийняття Конституції Французької республіки; 10 грудня 1848 р. встановлення інституту президентства у Франції; 2 грудня 1851 р. державний переворот Луї Бонапарта. *Італія:* 12 січня 1848 р. повстання на Сицилії, початок революції в Італії; 18 - 22 березня 1848 р. повстання в Мілані й вигнання австрійських окупантів; 9 лютого 1849 р. проголошення Римської республіки; серпень 1849 р. падіння Венеції, завершення революції в Італії. *Німеччина:* 3 березня 1848 р. початок революції; 14 - 18 березня 1848 р. народне повстання в Берліні; 18 травня 1848 р. початок роботи загальнонімецьких Національних зборів (Франкфуртського парламенту); 5 грудня 1848 р. прийняття Конституції Пруссії. *Австрійська імперія:* березень 1848 р. народні повстання у Відні, Празі, Будапешті, Мілані; травень 1848 р. проголошення імперської конституції; 12 - 17 червня 1848 р. повстання в Празі; липень 1848 р. скликання рейхстагу; вересень 1848 р. створення угорським парламентом нового уряду «Комітету захисту батьківщини» на чолі з Л. Кошутом; жовтень 1848 р. повстання у Відні; квітень 1849 р. скинення династії Габсбургів, проголошення повної незалежності Угорщини; травень-серпень 1849 рр. інтервенція царських і австрійських військ в Угорщину, придушення революції.

Основні поняття і терміни: клерикалізм, політична реакція, національно-визвольний рух, чартизм, політика, політика вільної торгівлі, реставрація, Липнева монархія, національне відродження, утопічний соціалізм, марксизм, маніфест, класи, «Весна народів», Друга республіка, фінансова аристократія, лібералізм, рейхстаг.

Особа в історії: Луї Філіп, Л.-Е. Кавеньяк, Наполеон III, Фрідріх-Вільгельм IV, Дж. Гарібальді, Дж. Мадзіні, К. Меттерніх, Франц-Йосип I, Л. Кошут.

План:

1. Соціально-економічні та політичні передумови революцій 1848 1849 рр.
2. Повалення монархії та проголошення Другої республіки у Франції.
3. Бонапартистський переворот та встановлення Другої імперії.
4. Революція в Німеччині. Франкфуртський парламент.
5. Особливості та причини поразки революції в Італії.
6. Революція в Австрії. Скасування кріпацтва.
7. Проголошення незалежності Угорщини.
8. Причини поразки революцій в країнах Європи та їх історичне значення.

Рекомендації для підготовки відповідей

1. У 1848 – 1849 рр. майже вся Європа була охоплена революційним рухом. У Франції і Австрійській імперії, в Пруссії і більшості інших німецьких держав, в роздробленій Італії вибухнули демократичні революції. Ніколи раніше Європа не знала такого широкого розмаху одночасних народних виступів і національно-визвольного руху. У різних частинах континенту накал боротьби був неоднаковим, по-різному складалася розстановка сил, глибоке незадоволення народних мас проявлялися в різних формах, але безсумнівним було одне революційні події набули європейського масштабу. В ході відповіді на питання потрібно розкрити соціально-економічні та політичні фактори, що вплинули на формування революційної ситуації на території Європи, вказати на особливості протікання революційного процесу в кожній окремо взятій країні. Протягом вивчення теми студентам варто опрацювати таблицю:

Революції 1848 1849 рр. в країнах Європи

Критерії для порівняння	Франція	Німеччина	Італія	Австрійська імперія
1. Причини революції				
2. Привід до революції				
3. Завдання революції				
4. Головні події				
5. Особливості революції				
6. Підсумки революції				

2. Студентам потрібно простежити хід історичних подій у Франції напередодні революції 1848 р. і довести, що даний період був ознаменований продовженням політичної боротьби за ліквідацію елементів старого порядку, що заважали економічному прогресу. При цьому варто назвати завдання революції 1848 р. і вказати на відмінності їх від завдань революції кінця XVIII ст. та революції 1830 р. Чергова революція продемонструвала солідарність різних верств французького суспільства в боротьбі за демократизацію політичного устрою, заклала інститут президентства, проте поразка демократичних сил в революції знову призвела до відновлення монархії.

3. При відповіді на третє питання студенти мають розв'язати головну проблему: чому революція у Франції призвела до встановлення нової імперії? Потрібно дати оцінку організації центральних органів влади Франції за Конституцією 1852 р., розкрити суть внутрішньої та зовнішньої політики Наполеона III. Слід прийти до висновку, що роз'єднаність демократичних сил, половинчастість дій уряду в проведенні соціально-економічних реформ, ігнорування інтересів робітників, неможливість досягти компромісу в найважливіших державних рішеннях спричинили падіння республіки й відновлення монархії.

4. Події в Німеччині окресленого періоду мають розглядатися за схемою, що застосовується при характеристиці таких подій, це: передумови та причини революції, характер, рушійні сили, завдання, наслідки та значення. Особливість ситуації в Німеччині полягала в тому, що тут головним питанням революції було об'єднання країни.

Для деталізації відповіді варто використати таблицю:

Завдання політичних сил Німеччини в революції

Ліберальна буржуазія	Поміrkована буржуазія	Радикальна буржуазія
Скликання загальнонімецького парламенту	Створення єдиної німецької держави	Знищення станів
Зміцнення і розширення Митного союзу	Закріплення конституційної монархії	Поліпшення становища незаможних верств населення
Знищення привілеїв юнкерів	Проголошення республіки	Ліквідація феодальних пережитків
Національне об'єднання країни		

18 травня 1848 р. у Франкфурті-на-Майні, в соборі св. Павла, розпочав роботу загальнонімецький парламент Національні збори. Необхідно розповісти про склад Національних зборів та рішення, які були прийняті. Студентам також потрібно показати перебіг подій та вказати на причини поразки революції. Відповідь на дане питання має стати яскравим прикладом того, як революційні події в Німеччині стали прологом до утворення централізованої держави.

5. Відповідаючи на п'яте питання необхідно нагадати, що італійський національний рух тривав три чверті XIX ст. Цей рух започаткував таємні товариства борців за

незалежність, славетні карбонарії, які об'єднували передових представників міської буржуазії та передової частини дворян. У 20-30-х роках XIX ст. вони організували повстання, які були придушені австрійськими військами. На початку 1830-х років від карбонаріїв відокремилися прихильники об'єднання Італії та встановлення республіки. Революційні події в Італії потрібно характеризувати за тією ж схемою, що і попередні, виділяючи особливості політичної роздробленості. Італійська революція у своєму розвитку пройшла два етапи: 1) січень-липень 1848 р. революція на півдні і півночі країни. Війна за незалежність; 2) листопад 1848 р. серпень 1849 р. революційний рух в центральній Італії. До особливостей італійської революції слід віднести і існування чисельних контрреволюційних факторів: війська Неаполітанського королівства; війська інтервентів Австрії, Франції, Іспанії.

В ході відповіді на питання варто підкреслити спільні і відмінні моменти в революційних подіях Німеччини та Італії.

6. Габсбургська імперія була багатонаціональною «клаптиковою» державою з територією понад 500 тисяч км кв., другою після Російської імперії в Європі. З більш як 37 млн. її населення слов'яни становили 18 млн, австрійські німці 7 млн., мадяри 5 млн., решта румуни та італійці. Це була відстала країна з абсолютною монархією, кріпосною залежністю селян, нерівномірним економічним розвитком. Протягом 40 років імперією управляв міністр, князь К. Меттерніх, виразник консервативних поглядів. Починати вивчати це питання слід з передумов революції, поділяючи їх на економічні, соціальні, політичні та національні. Звідси витікають причини та характер подій. Головне завдання революції – визволення пригноблених народів і створення незалежних національних держав. Варто розглянути роль кожної верстви суспільства в цій революції. Революція в Австрійській імперії мала свої особливості, тому варто розглядати революційний процес окремо в Австрійській імперії та Чехії.

Довести, що попри поразку революція 1848-1849 рр. в Австрійській імперії мала прогресивне значення. Вона сприяла ліквідації кріпосного права, прискорила економічний розвиток країни та розвиток торгово-економічних відносин, сприяла розвитку робітничого та національно-визвольного руху.

7. Успіхи революційного руху у Відні прискорили революційний вибух в інших частинах багатонаціональної Австрійської імперії. Особливо енергійно прагнення до національної незалежності і свободи проявилися в Угорщині. Студентам потрібно прослідкувати хід революції в цій частині імперії, показати роль лідерів цього руху. У квітні 1849 р. було проголошено повну незалежність Угорщини, почалося державне будівництво. Варто звернути увагу на заходи, здійснювані президентом Л. Кошутом, вказати на половинчастість реформ, що проводилися та причини поразки революції.

8. Під час підготовки відповіді на це питання студентам варто звернути увагу на те, що у 1848-1849 рр. Європу охопила загальноєвропейська демократична революція. Вона була спрямована проти режиму реакції, який встановився після розгрому імперії Наполеона I, проти пережитків феодалізму. В результаті революції вперше в історії у політичному житті Європи могли брати участь широкі народні маси. В європейських країнах почалося становлення демократичних інститутів, громадянського суспільства. Демократизація життя і піднесення соціальних рухів

дали поштовх до розгортання національно-визвольної боротьби поневолених народів Східної та Центральної Європи.

В результаті проведеного дослідження студенти мають довести такі моменти: революції залишилися незавершеними; вони прискорили суспільний прогрес, були ліквідовані залишки кріпацтва, прискорився промисловий переворот, виникли передумови для створення єдиних національних держав у Німеччині та Італії.

Література

1. Практикум по новой истории / 1640-1870/. - М, 1973.
2. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки / 1640-1870/. - М, 1990.
3. Хрестоматия по новой истории 1640-1870. - М., 1980.
4. Валуевой Д.В. Державное. Сб. - М, 1991.
5. Время борьбы: от английской революции до Парижской Коммуны. - М, 1987.
6. История XIX в. Т. 1-8 /Пер. с франц. М., 1937.
7. Неру Дж. Взгляд на всемирную историю. - Т.2. - М, 1955.
8. Революции 1848-1849 гг. В 2-х т. М., 1952.
9. Рюде Дж. Народные низы в истории. 1730-1848. - М., 1984.
10. Далин В.М. Историки Франции XIX-XX вв. - М., 1981
11. Джеджула К.О. Історія Франції. - К., 1954.
12. Застенкер И. Революция 1848 г. во Франции. - М, 1989.
13. История Франции. - Т.2. - М., 1972.
14. Люблинская А.Д., Прицкер Д.П., Кузьмин М.И. Очерки истории Франции. - Л., 1957.
15. Ревякин А. В. Французские династии: Бурбоны, Орлеаны, Бонапарты // Новая и новейшая история. - 1992. - № 4. - С. 82-110.
16. Рогинская А.Е. Очерки по истории Франции / ХУП-ХІХ вв./ - М., 1958.
17. Альпер Р.С. Революційні традиції німецького народу. Ч. 1. Від великої селянської Війни XVI ст. листопадової революції 1918. - Харків, 1959.
18. Германская история в новое и новейшее время. - Т. Г-М., 1970.
19. Ивонин Ю.Е. Абсолютизм в Германии в ХУП-ХГХ вв. // Новая и новейшая история. - 1990. - №4. - С. 65.
20. Кан С. Б. Революция 1848 г. в Австрии и Германии. - М., 1948.
21. Костюшко И.И. Прусская аграрная реформа. - М, 1989
22. Туполев Б.М. Династия Гогенцоллернов // Новая и новейшая история. - 1991. - № 6. С. 143-179.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ

1. Політичний і суспільний устрій у Нідерландах у другій половині XVI ст.
2. Вільгельм Оранський : політичний портрет.
3. Олівер Кромвель: політичний портрет.
4. Життя і суспільна діяльність Джона Лільберна.
5. Джерард Уинстенлі – мислитель, революціонер і пророк.

6. Політичні діячі США (за вибором: Б. Франклін, С. Адамс, А. Гамільтон).
7. Джордж Вашингтон – перший президент США.
8. Томас Джефферсон: просвітитель і політичний діяч.
9. Політичний портрет (по вибору: Робесп'єра, Марата, Дантона, Лафайєта, Бріссо, Кутона).
10. Жирондисти та їх роль у французькій революції.
11. Паризька Комуна у 1792–1794 рр.
12. Великий терор у період Французької революції XVIII ст.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

V семестр

1. Поняття «Нова історія». Історичний зміст нового часу.
2. Періодизація нової історії.
3. Актуальність нового часу в історії людства.
4. Політична карта Європи та міжнародна обстановка на середину XVII ст.
5. Період підйому мануфактурного виробництва та рівень розвитку продуктивних сил.
6. Соціальні процеси у XVII –XVIII ст. та формування націй.
7. Виникнення (генезис) абсолютизму. Загальна характеристика абсолютизму.
8. Поняття і суть революції. Проблематика ранніх буржуазних революцій.
9. Соціально-економічні та політичні передумови Англійської революції XVII ст.
10. Пуританізм як ідеологія опозиції феодально-абсолютистському ладу.
11. Англійський абсолютизм за перших королів із династії Стюартів.
12. Початок революції в Англії середини XVII ст. Перша громадянська війна.
13. Друга громадянська війна. Індепендентська буржуазно-дворянська республіка в Англії.
14. Протекторат Олівера Кромвеля та його режим.
15. Реставрація Стюартів. Внутрішня та зовнішня політика.
16. «Славна революція» 1688 р. «Білль про права».
17. Історичне значення Англійської революції XVII ст.
18. Формування конституційної монархії в Англії як форми державної влади.
19. Виникнення системи двох політичних партій в Англії.
20. Промислова революція в Англії.
21. Політична криза в Англії в другій половині XVIII ст.
22. Індіанці на початку англійської колонізації.
23. Заснування перших англійських колоній у Північній Америці та їх соціально-економічний розвиток у XVII –XVIII ст.
24. Політичний устрій англійських колоній у Північній Америці на середину XVIII ст.
25. Особливості війни за незалежність як першої американської революції.
26. Проголошення незалежності. «Декларація незалежності».
27. Конституція 1787 р. Білль про права.
28. Основні підсумки та історичне значення Американської революції.
29. Процес завоювання іспанськими конкістадорами Південної і Центральної Америки.
30. Особливості соціально-економічного розвитку іспанських і португальських колоній в Америці.
31. Початок кризи іспанської колоніальної системи в середині XVIII ст. Реформи колоніального правління.
32. Тимчасова криза абсолютизму у Франції середини XVII ст. Фронда.
33. Соціально-економічне становище Франції на рубежі XVII–XVIII ст. Кольбер та Тюрго.
34. Революційна ситуація у Франції в другій половині XVIII ст.
35. Початок революції у Франції. «Декларація прав людини і громадянина».

36. Встановлення республіки у Франції. Правління жирондистів та його падіння.
37. Встановлення якобінської диктатури у Франції та її падіння.
38. Термідоріанський режим у Франції.
39. Режим Директорії. Зовнішня політика і війни Франції в 1796 –1799 рр.
40. Історичне значення Французької революції XVIII ст.
41. Іспанська держава в другій половині XVII на початку XVIII ст.
42. Соціально-економічний та політичний розвиток Португалії в другій половині XVII на початку XVIII ст. Реформи Помбала.
43. Соціально-економічний та політичний розвиток Італії в другій половині XVII на початку XVIII ст. Реформи «освіченого абсолютизму».
44. Соціально-економічний та політичний розвиток Німеччини після Вестфальського миру.
45. Володіння Габсбургів в середині XVII ст.
46. Соціально-економічний та політичний розвиток Австрійської імперії в другій половині XVII – на початку XVIII ст.
47. Державний лад та соціально-економічний розвиток Швеції в другій половині XVII на початку XVIII ст.
48. Державний лад та соціально-економічний розвиток Данії і Норвегії в другій половині XVII на початку XVIII ст.
49. Греція в XVII –XVIII ст.
50. Албанія в XVII –XVIII ст.
51. Валахське і молдавське князівства в XVII – XVIII ст.
52. Основні проблеми міжнародних відносин в другій половині XVII – XVIII ст.
53. Міжнародні відносини на початку XVII ст. Війна за «Іспанську спадщину».
54. Північна війна 1700–1721 рр.
55. Перегрупування держав в середині XVIII ст. Наслідки Семилітньої війни 1756 – 1763 рр. в Європі і колоніях.
56. Іспано-португальська колоніальна система XVII –XVIII ст.
57. Колоніальні завоювання Голландії і складання голландської колоніальної системи.
58. Складання французької колоніальної системи.
59. Встановлення військової диктатури Наполеона Бонапарта. Конституція 1799 р.
60. Політичний та соціально-економічний розвиток Франції у роки консульства та Першої імперії.
61. Наполеонівські війни.
62. Напад Наполеона на Росію. Криза і падіння імперії.
63. Вплив наполеонівських війн на розвиток національно-визвольної боротьби європейських держав.
64. Віденський конгрес та система міжнародних договорів.
65. «Священний союз»: мета створення та діяльність.
66. Франція у 1815 –1847 рр.
67. Англія у 1815 –1847 рр.
68. Австрійська імперія у 1815 –1847 рр.
69. Німеччина у 1815 –1847 рр.
70. Італія у 1815 –1847 рр.
71. Революція 1848 –1849 рр. у Франції.

72. Революція 1848 –1849 рр. в Німеччині.
73. Революція 1848 –1849 рр. в Австрії.
74. Революція 1848 –1849 рр. в Італії.

ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ

Основна:

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. і доп.: Навч. посібник. К.: Цент учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Економіка зарубіжних країн: Підручник / А. Філіпенко, В. Вергун, І. Бураківський та ін. К., 1996.
3. Економічна енциклопедія: В 3 т. К., 2001–2002.
4. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – XX ст.: Навчальний посібник / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; За ред. Ю.А.Горбаня. К.: Знання, 2007. 439 с.
5. Крип'якевич І. Всесвітня історія: В 3 кн. К., 1995.
6. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 6-те, доп. К.: Атака, 2009. 624 с.
7. Міжнародні економічні відносини: Історія міжнародних відносин: Підручник / За ред. А. Філіпенка. К., 1992.
8. Трохимчик С.В., Федунь О.В. Політична географія світу: Навч. посіб. К.: Знання, 2007. 422 с.
9. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.
10. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.
11. Гончар Б.М., Городня Н.Д. Нова історія країн Європи та США. 1870-1918 роки : підручник / Б.М.Гончар, Н.Д.Городня. К., Видавничополіграфічний центр «Київський університет», 2008. 413 с.

Додаткова:

12. Бодров В. Г. Трансформація економічних систем: концепції, моделі, механізми регулювання та управління. К., 2002.
13. Гаврилюк О., Румянцев А. Економічна інтеграція в сучасному світі. К., 1991.
14. Карпинський І. Нові індустріальні країни. Хто вони? К., 1990.
15. Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу. К., 1996.
16. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.). Львів, 2002.
17. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV– XVIII ст. У 3-х т. / Перекл. з фр. Київ, 1995–1997.

- 18.Бродель Ф. Средиземное море и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II: В 3 ч. / Пер. с фр. Москва, 2002–2003.
- 19.Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму / Авт.-упоряд. Е. Ле Руа Ладюрі / Пер. з фр. Київ, 2008.
- 20.Войтович Л., Целуйко О. Правлячі династії Європи. Біла Церква, 2008.
21. Вулф Л. Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва / Перекл. з англ. Київ, 2009.
- 22.Гончар Б.М., Козицький М.Ю., Мордіїнцев В.М., Слюсаренко А.Г. Всесвітня історія. Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене і доповнене. К., 2002.
- 23.Дейвіс Н. Європа: Історія/ Пер з англ. К.: Основи, 2000. 190 с.
24. Денисенко В. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів, 1997.
- 25.Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Ч. 1: До кінця XVIII ст. Львів, 1999.
- 26.Джеймс П., Мартин Дж. Все возможные миры. История географических идей / Пер. с англ. Москва, 1988.
25. Законодательство Английской революции 1640–1660 гг. / Сост. Н. Дмитриевский. Москва, 1973.
26. Історія світової культури. Культурні регіони: Навчальний посібник / Під. ред. Л. Т. Левчук. Київ, 1997.
27. Історія світової культури. Навчальний посібник / В. Шейко, О. Гаврюшенко, О. Кравченко. Київ, 2006.
28. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навчальний посібник. Вид. 2-ге / Ю. Павленко. Київ, 1999.
29. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.
30. Історія художньої культури. Західна Європа. XVII–XVIII ст.: Підручник / В. М. Шейко та ін. Харків, 2001.
31. История дипломатии в 5-ти томах, Т. 3. М., 1959-1979.
32. Кеймен Г. Испания: дорога к империи / Пер. с англ. Москва, 2007.
33. Кожокин Е. Государство и народ. От Фронды до Великой Французской революции. Москва, 1988.
34. Лавровский В. М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. Москва, 1973.
35. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.
36. Лосев І. Історія і теорія світової культури: Європейський контекст: Навч. Посібник. Київ, 1995.
37. Лукашенко А. І. Есхатологічні очікування та їх вплив на формування суспільства сучасного типу: Європа, другий осьовий час (XV–XVII ст.). Київ, 2012.

38. Мак-Грат А. Інтелектуальні витоки європейської Реформації / Перекл. з англ. Київ, 2008. 193 с.
39. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти / Пер. з англ. Київ, 2011.
40. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
41. Нова історія: Навч. посіб. для студ. істор. ф-тів пед. ін-тів / За ред. М.Ю. Овчаренка. К.: Вища шк., 1979. Ч. 2: 1871–1917. 478 с.
- 42.86. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.
43. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. К.,1999.
44. Сборник документов по истории нового времени. Буржуазные революции XVII–XVIII вв. / Сост. Н. А. Никитина. Москва, 1990.
45. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640–1870) / Сост. Е. Е. Юровская. Москва, 1990.
46. Сокирська В.В. Нова історія країн Європи та Америки. У 2-х частинах. Частина I. Умань: ПП Жовтий О.О., 2010. 408 с.
47. Сокирська В.В. Нова історія країн Європи та Америки. У 2-х частинах. Частина II. Умань: ПП Жовтий О.О., 2010. 338 с.
48. Фримен К., Лука Ф. Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / Перекл. з англ. Київ, 2008.
49. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.

МОДЕРНА ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ

**Частина I
(XVI – середина XIX ст.)**

Методичні рекомендації

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 24.12.2024 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 3,37

Тираж 100 прим. Замовлення № 722

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19, вул. Небесної Сотні 1/2
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (068) 854-66-19, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com
vizavi003@gmail.com